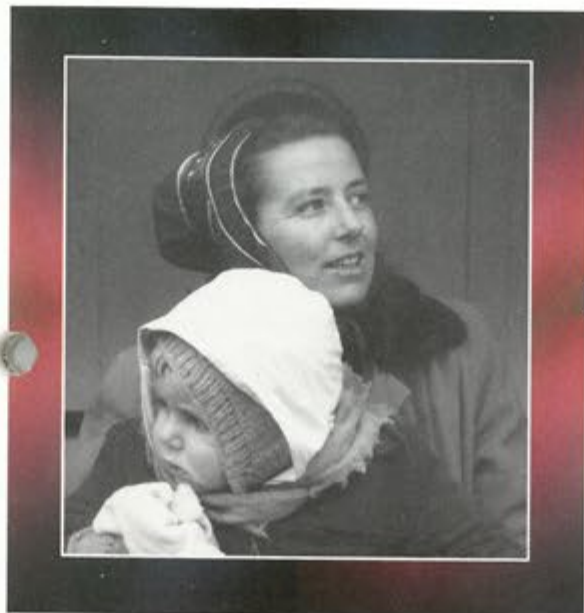

utposten

JULEBILAG

Nr. 7/8 - 2001
Årgang 30

*Blad for
allmenn- og
samfunns-
medisin*

Innhold:

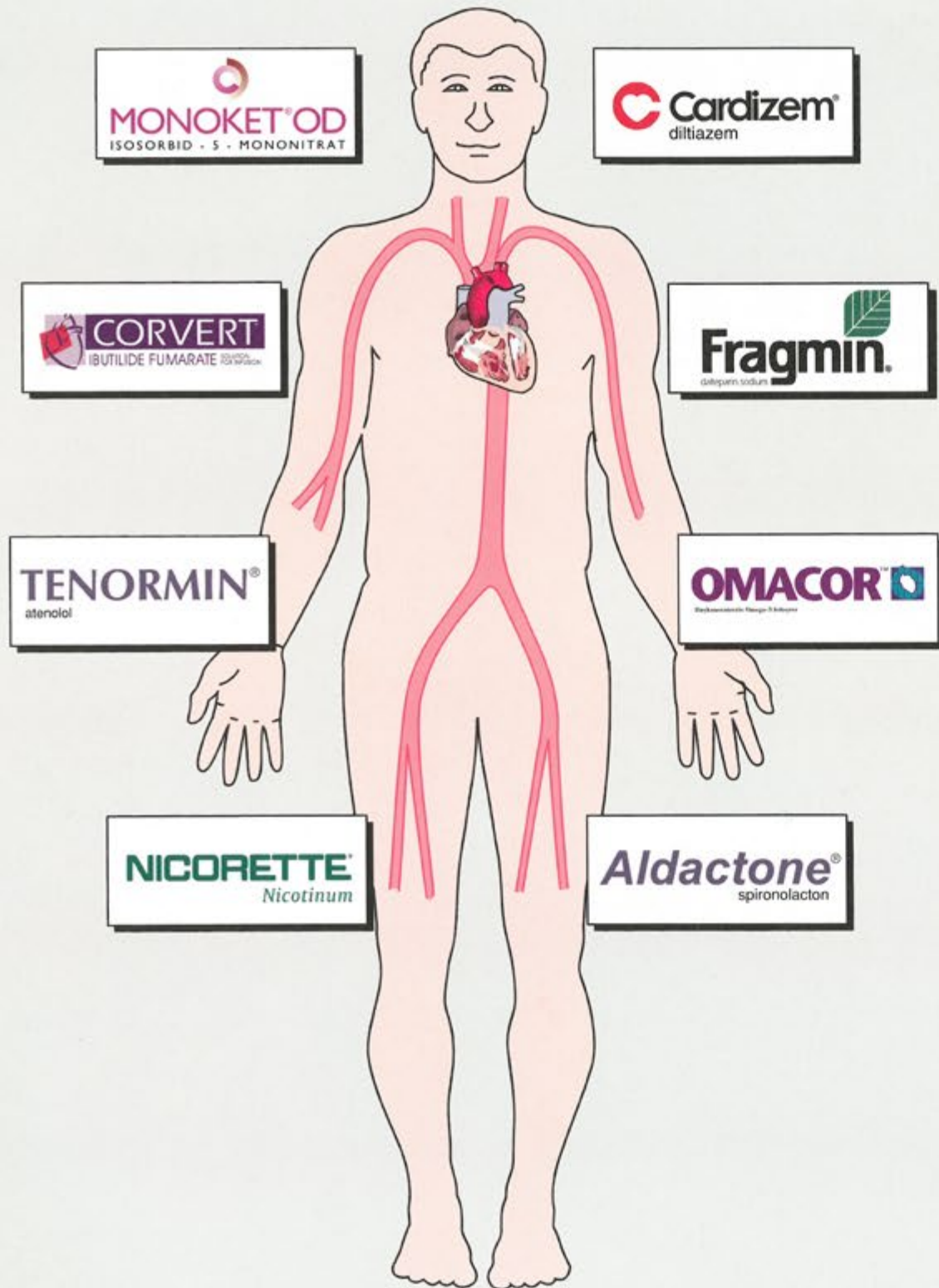
DER NORDLYSET HAR FARGER.

En søring-doktors minner.

AV KARL RYGH SWENSEN

PHARMACIA

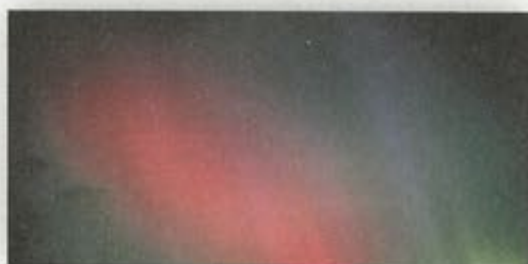
Hjerte/kar

Der nordlyset har farger

En søring-doktors minner

KARL RYGH SWENSEN

*Mange klager over at vi er her så kort tid.
Få tenker på at vi legger igjen våre beste arbeidsår her oppe.*

(Fra samtale med distriktsveterinæren i Alta)

FORORD

Det var nok endel eventyrlyst med i bildet da jeg søkte Kautokeino.

Etter studietiden tok jeg et par års videreutdanning som kandidat ved kirurgiske og medisinske sykehusavdelinger. I denne tiden søkte jeg på endel jobber i U-lands-hjelpen. Jeg var nygift den gangen og ville ha med meg Lise. Men det gikk ikke an å stille slike krav i den tiden.

Jeg så også på en privatpraksis som var til salgs i en liten stasjonsby på Østlandet. «Kjøper du denne praksisen blir du vel bundet her det meste av livet». Denne tanken huet meg lite.

Samtidig ble stillingen som assistentlege i Alta distrikt avertert ledig for annen gang. Legen skulle bo og praktisere i Kautokeino. Jeg ba Helsedirektoratet om nærmere opplysninger om bolig og kontorforhold, men fikk ikke noe ordentlig svar. Medisinalråden fortalte i en konferanse at det stadig var problemer med å få fullstendige opplysninger der oppe fra. Jeg sa meg villig til å ta stillingen dersom jeg fikk flyttingsgodtgjørelse for tilbakereise etter en viss prøvetid hvis forholdene ikke var brukkbare. Det var uhørt å stille slike betingelser. Medisinalråden hadde tjenestegjort i den engelske marine under krigen. Han siterte et slagord derfra – noe i retning av at The British Navy ikke likte å bli presset til å godta andres betingelser. I mitt stille sinn tenkte jeg at det måtte stå dårlig til både med The British Navy og det norske Helsedirektoratet om de ikke tålte presset fra en lut-fattig kandidatlege.

Jeg fikk det slik jeg ønsket. Fra 1950 til 1966 hadde jeg stillinger nordpå. Først i fem år som assistentlege og senere distriktslege i Kautokeino. Derpå nye fem år som distriktslege i Sør-Varanger. Da bodde vi i Kirkenes. Til slutt arbeidet jeg fem år som stadslege i Narvik. Innimellom hadde jeg permisjoner, tilsammen i et par år, for videreutdanning ved Den nordiske helsehøgskole i Göteborg, Helsedirektoratet og Oslo helseråd.

Årene nordpå står for meg som en svært interessant tid i mitt liv. I disse spesielle miljøer hadde vi med ungdommens tilpasningsevne og gå-på humør gode muligheter til å komme borti mye rart. Samtidig var det år med en rivende utvikling av medisinen og det sosiale trykkesystem.

Det er moro for meg å gjenkalle minnene fra denne tiden, og jeg håper at slekt og venner kan ha glede av dem.

«Tendens til å dvele ved fortiden» så jeg oppført som et av kriteriene for senil demens. Men det må bare gjelde for dem som i denne memoarlitteraturens inflasjonstid får andre til å skrive for seg.

MED ØNSKEKVIST

Aslak var den første vi møtte ved doktorgården i Kautokeino. På samenes vis satt han på huk. Men han er den eneste som jeg har sett sitte i bunnen av en grøft og spa opp grus og sand. Hans fulle navn var Aslak Aslak Aslaksen O. ... For lettvinthets skyld ble han kalt 3 Aslak. Grøftearbeidet var nærmest en form for nødsarbeid. For såvidt et nyttig og tilbakevendende arbeid etter som vannledningen frøs hvert år bortimot St. Hans-tider når telen nådde ned. Nå var vi i august.

Han kunne nok virke litt puslete, Aslak, der han satt nede i grøfta. Men han hadde nok sine kvaliteter. Etter noen dager fikk han permisjon for å dra til Karasjøk i barneidåp. Der hadde han omtrent samtidig, med to mødre, produsert to guttebarn. De fikk begge døpenavnet Aslak.

Men nå satt han i grøfta og det var langt fram til brønnen. Så hendte det seg at Kautokeino fikk besøk av en emisær. Denne hadde ord på seg for å være en mester i å finne vannårer med ønskekvisst. Ikke bare ble vannkilden påvist. Men kvisten behersket også det metriske system, idet den dukket en gang for hver meters dybde ned til vannåren.

Kommunens folkevalgte fant snart ut at her hadde de løsningen på doktorgårdens evige vannproblem. I spissen for Kautokeinos formannskap trådte emissæren opp med ønskekvissten. Da prosesjonen i gåsegang nærmet seg grøfta, ble det liv i Aslak. Han spratt opp og trev til seg ønskekvissten. Denne vred seg helt rundt i hendene hans slik at spissen pekte rett mot nesen. Og ganske riktig – der ute på nesetippen – der hang det en dråpe.

Slik ordningen var for de offentlig ansatte legene fikk de sin faste lønn fra staten, mens kommunen var forpliktet til å

Reserve når vannet fryser.

Doktorgårdens sanitære bekvemmeligheter.

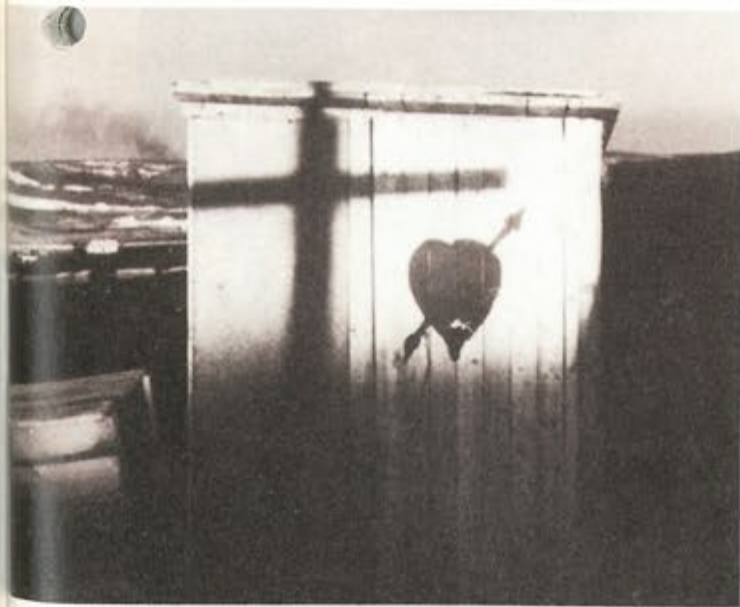
skaffe bolig og kontorlokaler mot en husleie. Legen hadde plikt til å drive praksis der pasientene betalte honoraret med refusjon fra trygdekassen. Vanligvis utgjorde den faste lønnen en mindre del av legens inntekt.

Doktorgården var en gave fra en religiøs sekt. Bygningen var et typehus, et såkalt «Svenskehus», beregnet for oppsetting på flatmark. Der det lå oppe i bratte lia, hadde det en høy uisolert grunnmur som skapte en mengde fortredeligheter i sprengkulda. Huset var aldri satt ordentlig i stand. Det var vel derfor det hadde vært så vanskelig å få skikkelige opplysninger.

Det ble min første jobb å få huset innredet. Kommunen hadde store problemer å stri med i årene etter krigen og dårlig økonomi. Det var en lite behagelig oppgave for meg, som i navnet tilhørte en høytlønnsgruppe, å forlange ytelser fra denne fattige kommunen. Det var mye som gikk etter ønskekvisst-systemet i Kautokeino i disse årene. Men ikke alle sa det like tydelig som min pasient da han var i bet for penger til honoraret: «Han stat betaler».

Mens jeg organiserte omminnredningen til kontorer og bolig, ble jeg spurt av fylkeslegen om jeg kunne reise til Hammerfest der sykehuset i en overgangsperiode stod uten overlege. Sykehuset hadde en assistentlege og han kunne mye mere kirurgi enn jeg. Men som offentlig lege skulle lik-som jeg være mere ansvarlig. Det er rart med det. Den som Vårherre gir et embede.

Det passet oss bra å være borte mens håndverkerne gjorde seg ferdige. Slik gikk det til at jeg ble sykehusover-

Utsikt fra doktorgården mot vest...

... og mot øst

lege i ung alder. Men det var ikke så ille som det kunne høres. Min oppgave ble vesentlig å sortere pasientene, slik at de vanskelige kasus ble sendt videre til Tromsø.

Doktorgården ble jo beboelig på et vis. Men for å holde vannledningen åpen når kulda satte inn, måtte jeg lage et sinnrikt system med parafinovner og lamper som jeg hengte opp på de kritiske stedene i kjelleren. Måtte jeg være borte en natt i en kuldeperiode, ble det alltid krise. Det var ingen rørlegger i Kautokeino, så jeg måtte anskaffe redskap og et helt delelager for utskifting av sprukne vannrør.

På denne tiden var det snakk om å lage en beordringslov for å få leger til utkantstrøkene. Jeg var fristet til å foreslå at loven samtidig måtte gjøres gjeldende for rørleggere.

Men beliggenheten hadde også sine fordeler. Ovenfor doktorgården lå Finnmarksvidda med alle sine herligheter. Vi kunne høre rypesteggen skratte og fikk besøk av både hare og rev inne på tunet. En dag tok jeg Anders, 4 år gammel, med på en jakttur like ovenfor huset. Etterpå gikk guttungen rundt og skrøt av faren sin som skjøt to ryper i ett skudd.

Jeg fikk etter hvert et svært avslappet forhold til rypejakten. På stiene utover sandmoene kunne jeg med fordel sykle på sykebesøk. I jakttiden lot jeg hunden krysse foran meg. Når Nette fikk stand, syklet jeg ut mellom breskekjerrene og skjøt mens jeg støttet sykkelens mellom bena. Da var det lett å dra videre om jeg bommet.

Men et år var det liksom rypene var blitt sinnsforvirret. De satt rundt i trærne som kråker, og trippet omkring på marken med Nette, strak som en pinne, en meter bak. Jeg måtte gå bort og sparke til rypa for å få henne på vingene. Etter denne høsten ble det ikke mere rypejakt på meg.

Elektrisk strøm til belysning fikk vi fra et diesellaggregat. Det ble stanset på kveldene. Vi hadde bestilt reinslakt hos en same. Han kom leiende med reinen inn på gårdsplassen der slaktingen fant sted. Kjøttstykkene skulle han legge inn på et kaldt rom innenfor venteværelset.

Våre naboper – Sokki-familien.

Dette synet møtte pasientene neste morgen: Først en bøtte med blod på trammen. Der nest blodige fotspor og merker etter famlende hender langs vegger mellom gang og venterom.

Fra spisebordet på kjøkkenet hadde vi utsikt over hele Kirkestedet. Husene lå spredt utover en bar slette på begge sider av elven. Jeg husker best stemningen fra morgenene i mørketiden. Utsynet var fylt av alle nyanser i grått. Sneflaten var den lyseste. Utover den lå husene spredt som små mørke esker. Så kom det plutselig et rødlig lysskjær ut av et vindu, og like etter enn tynn hvit røykstripe som tapte seg høyt oppe i den grå himmelen.

Etter hvert fikk alle hus lys i vinduet og en røykstripe som en hvit sytråd rett till værs. Hele bildet fikk et skjær av uvirkelighet, liksom en scene i et dukketeater der alle figurer var hengt opp i tråder.

PÅ PREKESTOLEN

Alle som ikke stod på fast lønn, måtte søke om medlemskap om de ville inn i syketrygden. Det måtte derfor et visst initiativ til med å skaffe seg en helseattest og fylle ut søknads-skjema. Dessuten en evne til å betale trygdepremien.

Det var ikke mange medlemmer i trygdekassen i Kautokeino. Med de lange avstander og problematiske kommunikasjoner var det de færreste som maktet på egen hånd å dekke omkostningene ved en sykehusinnleggelse.

Den eneste utvei var da å søke fattigstyret om bidrag. På denne tiden ble slike bidrag gitt som lån. Resultatet ble derfor at en tilfeldig sykdom slik som en blindtarmbetennelse, kunne sette en familieforsørger i gjeld for resten av livet.

Presten var den som best kjente disse problemene. Han satt som formann i fattigstyret, vergerådet og tre-fire andre sosiale utvalg. For øvrig var han også en særdeles pertentlig ordensmann. Når han som formann i et utvalg skrev brev til seg selv i et annet, tok han alltid kopier til seg selv som formann og de øvrige tre-fire.

Jeg vet ikke om det var mere fattigdom i Kautokeino enn i andre kommuner. Men det som var, ble liksom så lett synlig her oppe. Langs elver og vann og andre ferdselsveier for flyttsamer kunne jeg finne knøttsmå hus, reist av brakkellemmer etter tyskertiden. For å ta av for trekken, var veggene tapetsert med gamle aviser. Jeg fikk forklart at beboerne kunne ha vært reindriftssamer som det av en eller annen grunn var gått ut for.

Det var ingen forsikringsordning for reindriften. Tilfeldige uår kunne redusere reinflokken. Arvedelingen bidro også til å svekke næringsgrunnlaget. Flokken måtte ha en viss størrelse for å gi tilstrekkelig avkastning uten at kapitalen bokstavelig talt ble spist opp. For å livberge seg, slo de seg ned som en slags småbrukere med et par husdyr, litt

Kirken i 50-årene.

innmark og uteslatter. Noen rein hadde de i forpleining hos nære slektninger hos flyttamene, som til gjengjeld fikk deponere noe av sitt vinterutstyr på vei til sommerbeitene.

Presten fikk fattigstyret til å bevilge penger til dekning av trygdepemien for sitt klientell. Jeg gav de helseattest og hjelp til utfylling av søknadsskjemaet som åpnet for medlemskap.

Men for flyttamene sto det ikke om penger for å betale trygdepemien. Her måtte det opplysning til, mente presten, og opplysningen måtte jeg være den nærmeste til å ivareta.

Påskehelgen var den store samlingstid for samene. Og stedet var kirken. Slik gikk det til at første påskedag, straks høymessen var over, besteg jeg prekestolen. Der stod jeg og forkynte velferdsstatens evangelium, og lærte kirkelyden å benytte syketrygden akkurat som opplysningstidens prester hadde oppfordret bøndene til å dyrke poteter. Det var en underlig opplevelse å stå der oppe på prekestolen og skue utover forsamlingen av festkledde samer i sine fineste pesker og kofter pyntet med fargesprakende bånd. Kirken var stappfull av folk. I koret lekte ungene og i midtgangen var

kirketjeneren i full aktivitet med å jage ut alle bikkjene som strømmet inn hver gang noen gikk i ytterdøren. Hvert av mine visdomsord ble omhyggelig oversatt til samisk av tolken.

Og opplysningen hadde sin virkning. Medlemstallet i syketrygden økte. Mens jeg stod frem som en samfunnsbevisst embedsmann, steg legesøkningen, og jeg fikk dekket mine regninger. Her ble det høstet både i pose og sekk.

Desverre lærte jeg aldri samisk. Jeg lånte en lærebok med grammatikk, men opplegget var temmelig håpløst for dette fremmedartede språket med alle sine kasus. Jeg fikk et lite ordforråd når det gjaldt spørsmål om kjønnssykdommer og andre intime ting. Men det hadde jo begrenset verdi som samtaleemne. Ellers gikk det ganske greit i arbeidet. Samene fra vidda tok inn hos slektninger på Kirkestedet når de skulle til legen. De fastboende snakket alle godt norsk og var med som tolker.

Det var i den personlige kontakt med fjellsamene at jeg mest følte savnet av ikke å beherske deres språk. Jeg ble derfor best kjent med de som snakket godt norsk. Min vennekrets ble av denne grunn noe spesiell. På den ene side noen av de læstadianske som var engasjert i sosialt arbeid. Ellers folk som hadde ervervet sine språkkunnskaper gjennom fengselsopphold.

Min venn Heiki var en fargerik personlighet. Jeg hadde en del med ham å gjøre for han hadde sin sinnssyke svoger i forpleining. Heiki syntes forpleiningsgodtgjørelsen var for liten fordi svogeren drakk så mye te. «Tenk deg en raid på fem kjørerein», sa Heiki, «på hver slede står det et bensinfat fylt med te. Det er det svogeren min drikker om måneden.»

Med dette vektige argument ble forpleiningsgodtgjørelsen anbefalt forhøyet.

Nils og Inga var læstadianere. Kampen mot alkoholmisbruk var en av Lars Levi Læstadius sine merkesaker. Der det ble drukket, ble det også joiket. Følgelig ble også joiken bannlyst som synd. Med den økende selvbevissthet og respekt for sin kulturelle arv var nok dette synet på vikende front. Men Nils og Inga var fast forankret i sin barnelærdom.

Jeg hadde kontordag på stedet der de bodde og losjerte i rommet ved siden av deres soveværelse. De avsluttet dagen med en andakt og salmen «Vår Gud han er så fast en borg» med samisk tekst. Denne kjente salmemelodien hadde de etter hvert forsynt med så mange forsiringer og glidetoner at den i mine ører lød som en joik.

Det var nok ikke så lett alltid å holde seg til de puritanske leveregler. På mine reiser pleide jeg å ha med en dram som min vappus satte stor pris på ved kjøttgryten. Jeg spurte da litt forsiktig om andre gjester ved bordet hadde lyst på en. «Ja, hvis doktoren sier det er medisin så», var det en som svarte.

MAN PRESSER EN STEN UT AV EN SVISKE

Sykdommene var vel stort sett de samme i Kautokeino som ellers i landet, men legearbeidet hadde sine lokale særtrekk. I fagtidsskriftene kunne jeg lese om de nye, epokegjørende rutiner på sykehusenes fødeavdelinger. Moren fikk ha barnet hos seg og brystnæringen kunne bli gitt med selvregulering av måltidene.

Samekonene visste av eldgammel erfaring at bortfall av morsmelk var den sikre død for spebarnet. Om vi noen gang hadde forsøkt å skille barnet fra moren, ville vi neppe hatt en fødende på sykestuen.

Da jeg visste at stedet manglet tannlege, hadde jeg tatt et lynkurs i tannuttrekning hos broren min. Teknikken var neppe den beste, men det gikk da på et vis å få ut råtne tannstubber uten de store komplikasjoner.

Så en vinter møtte det plutselig opp flere pasienter med svære kjeveinfeksjoner. De var behandlet av tannlege. Det viste seg å være et miserabelt individ, utstøtt av Den norske tannlægeforening, som skaffet seg inntekter ved å reise rundt på vidda. Pasientene påstod at han gikk med tengene i lommen.

Det jeg husker best var likevel problemene med syke-transportene. Så lenge veien ned til Alta var åpen, gikk det ganske greit, selv om det var langt til Hammerfest med nærmeste sykehus. Før snowmobilens tid kunne jeg vinterstid få hjelp av militære weaseler når noe hastet, men i vårløsningen var slik transport nærmest ubrukelig. En weasel som går gjennom snødekket, skaker og rister så det er en lidelse. «Man skal ikke gjøre behandlingen verre å bære enn sykdommen», lærte jeg i min studietid. Selv transport med reinskyss var problematisk i vårløsningen, og den tok jo en uendelig tid.

Det kom en kar med et fly som han mente doktoren burde ha. Det kunne lande og ta av fra alle småvann og my-

rer på vidda. Under demonstrasjonen slo den ene skien gjennom skaren og flyet tippet rundt. Heldigvis ble det bare materielle skader. Som demonstrasjon betraktet var den meget instruktiv.

Langt ut på våren, i det verste førefallet, kom det ilbud fra en plass et par mil fra Kirkestedet. En kone hadde et inneklemt lårbrokk. Når tarmen sitter i beknip, skal det ikke gå så mange timene før situasjonen blir katastrofal. Alle mine forsøk på å klemme tarmen tilbake, var mislykkete, da brokkporten var så trang. Men jeg måtte jo se å få henne ned til Kirkestedet. Vinterveien gikk over en lang myr med svære tuer. Vi bandt kona fast på en slede, og etter å ha gitt henne nye morfininjeksjoner startet transporten. Det gikk opp på bare tuer og ned i huller med vann og snøsørpe. På hver side gikk det en kar og tok et tak i sleden hver gang den truet med å bikke rundt. Bakerst gikk jeg og spekulerte på hvordan jeg i all verden skulle få henne til operasjon i tide. Min lettelse var derfor enorm da det viste seg at tarmen under transporten hadde ristet på plass inn i buk-hulen.

Dette var i sannhet en behandling med lokale særtrekk.

Nær en fjellstue ved veien mot kysten lå en fattigslig liten hytte. Dit ble jeg kalt til en kone som hadde født tre dager tidligere, med som ikke hadde kvittert etterbyrden. Jeg dro ned med snowmobilen som da gikk i rute.

Hytta hadde et rom. Det var plass til en seng, en komfyr, et kjøkkenbord med et par krakker, men ikke stort mer. Den behandlingen man først tyr til, er et håndgrep oppkalt etter den franske gynekologen Credé. Med fire fingre prøver man å presse bukveggen ned bak øvre del av livmoren, mens tommelen ligger an mot forsiden. Så klemmer man morkaken ut. «Som man presser en sten ut av en sviske»

Ole Vappus med kjørereinen.

I prat på fjellstuen.

På kontordagsreise.

stod det i læreboken. Jeg satte en tang på navlesnoren. Mens jeg med høyre hånd klemte rundt livmoren, trakk jeg i navlesnoren med den venstre. Men morkaken satt bom fast.

Trett i hånden, svett og varm gikk jeg ut for å hvile meg litt. Jeg satte meg på en huggestabbe for å tenke meg om. Skulle pasienten til sykehus, måtte hun først transporteres med snowmobilen til Alta. Videre kunne hun dra med rutebåt hvis det passet med tiden, eller med fiskeskøyte til Hammerfest. Nå vinterstid var bilveien på fjellovergangen over Sennalandet stengt. Kona var febril og virket nokså medtatt, så jeg hadde liten lyst til å sende henne av gårde på denne langvarige og besværlige reisen.

Så satt jeg der og prøvde å rekapitulere det som stod i læreboken. Man kunne gi narkose for å gjøre bukveggen slapp. Det hadde ingen hensikt i mitt tilfelle. Kona lå helt avslappet, tålmodig og tillitsfull under min hårdhendte behandling. Den tynne og slappe bukveggen var intet hinder for at jeg kunne fylle hele hånden med livmoren. For å få bedre tak skulle man løfte opp kvinnens bekken, husket jeg fra boken. Jeg inn igjen og fant et vaskefat som jeg la med bunnen i været med et håndkle over. Fatet stakk jeg under baken på kona og tok til å klemme igjen. Navlesnoren ble kortere og kortere ettersom jeg trakk av bit for bit, og hånden min ble helt visken av å klemme.

Igen måtte jeg ut å hvile meg. Hvor godt husker jeg ikke denne stabben som tall-løse øksehugg hadde formet til et behagelig sete. Jeg kunne lene meg mot den værbitte hytteveggen. Oppe på en spiker hang en enslig, mager bog av tørket reinkjøtt. Foran meg hadde jeg utsyn over det rolige landskapet ned mot Biggejavrr. Et fint sted for ettertanke.

«Kunne jeg bare få tak med begge hender, da fikk jeg kanskje mere press på», tenkte jeg. Men da måtte jeg opp i sengen. Det måtte være et underlig syn. Jeg i skinnbukser som en faun på skrevs over kona, med mitt ansikt ned mot hennes. Bak meg lå mannen langflat på sengen og trakk i navlesnoren etter min anvisning. «Kommer morkaken nå», tenkte jeg, «vil mitt navn gå over i medisins historie som Crédés dobbeltgrep ad modum Rygh Swensen».

Men dessverre, morkaken satt fortsatt fast. Men jeg fikk i alle fall knadd livmoren godt fra alle kanter.

Så satte jeg alt på et kort. På tradisjonelt vis klemte jeg til det jeg maktet med høyre hånden, mens jeg trakk det navlesnoren tålte med venstre.

Da kom morkaken – som en sten ut av en sviske.

I mellomtiden var snowmobilen kommet tilbake. Mens andre ordnet med å bære kona på sykebåren for transport til sykestuen, satt jeg og slappet av. Etter en stund kom mannen inn til meg med det beste stykket han hadde skåret ut av bogen med tørket kjøtt.

Da måtte jeg en tur ut igjen på stabben.

HAR DU LUS, ER DU FRISK

For vårflyttingen.

Søster Kari på sykestua hadde en fin lusehistorie.

En dag ble hun oppsøkt av en kar som følte seg dårlig. For anledningen hadde han tatt på seg finklærne, en nydelig krittkvit pesk. Mens han satt der, steg feberen og den ene frostrien avløste den andre. Da kom det pipende ut av hvert sømmehull svarte lus. De samlet seg til prosesjoner ned langs sømmene, til de dumpet ned på gulvet.

Kroppslusa, eller kleslusa, som den også kalles, er svært ømfintlig for temperaturvariasjoner. Det var nok flere enn søster Kari som hadde sett lusa forlate febersyke pasienter. Det var derfor ikke så rart at noen trakk den omvendte slutning. Lus var tegn på at man var frisk.

Gunhild på internatskolen var min lusekonsulent. Hun påstod at tøyet måtte kokes i rent vann. Hadde hun såpe i vannet, så overlevde lusa. En skal være forsiktig med å avise folks praktiske erfaringer. Hvem vet, kanskje klarte noen fremmelige individer å finne den rette overlevelses-temperatur i såpeskummet.

Det var en uskreven lov på vidda at hvem som helst kunne ta inn hvor som helst for nattlosji. Da hus eller telt knapt hadde andre sitteplasser enn sengestedene, lå forholdene godt til rette for lusespredning.

Det ble litt av en motesak for folk utenfra å slå seg i lag

med samene for å få seg en tur med rein over vidda. De betalte vel noe for skyssen, men profiterte ellers stort på same-nes gjestfrihet. Ble de lusede på turen, så beklaget de seg til helserådet. Det ergret meg å få disse klagene, som også kunne inneholde nedsettende bemerkninger om samene.

For å gjøre noe effektivt mot luseplagen, ønsket jeg å komme inn i alle hjem. Ved å legge opp en aksjon i form av en opplysningskampanje, slapp jeg å fornærme noen. Fra Gunhild på internatskolen hadde jeg gode opplysninger om mange av de permanente «lusereder» hvor vi måtte gå grundig til verks. Folk flest visste vel råd mot luseplagene, men også for dem var det et problem med en stadig risiko for nysmitte.

Jeg fikk ordnet med en bevilgning av midler til kampanjen for et imponerende innkjøp av DDT-pulver. Det kom i 20 kilos sekker. Selv hadde jeg to helsesøstre, og utenfra fikk jeg låne ytterligere to. Distriktet ble delt i fem områder. Hvert hus skulle besøkes og hver person instrueres i bruk av DDT med sprøyting av pulver i gangklær, hår og sengetøy. Der vi på forhånd visste at folk behersket problemet, ble pulveretsprøytingen mere av symbolsk betydning. For å gjøre tiltaket populært, etterlot vi oss en god porsjon med pulver ved hvert besøk.

Ved vokterteltet.

Selv tok jeg det fjerneste området borte i Østfjellet. Det ble en eventyrlig rundreise i 14 dager til boplasser der det aldri hadde vært en lege i embeds medfør. På denne lange turen ble det en hel raid med kjørerene; Vappus og jeg i hver vår slede og to lessrein til utstyret. Når vi i skumringen nærmet oss en boplass, ble vi møtt av en skokk med halsende bikkjer. Disse små bosetningene hadde samme grunnlag som den urgamle samiske «sida», et samfunn av reindriftsamer med felles beitemark. Fortsatt var det en person som var en slags leder. Han hadde gjerne det største huset med overnattingsplass for oss. Mens vi varmet oss og fikk mat i livet, forklarte jeg mitt ærend. Da måtte jeg ofte bruke Vappus som tolk. Husene var små på disse øde plassene. Etter hvert ble rommet fullpakket med folk. Jeg valgte ut den karen jeg fikk best kontakt med og plasserte han på en krakk

Hos teltboerne.

midt i rommet. Fra tyskerne hadde jeg arvet en kjempe-messig pulverstrøpte, nær halvmeteren lang og tilsvarende tykk. Den tradisjonelle vinterdrakt for reindriftsamene var ideell for avlusing. Innerst hadde de en «dork», det var en vest av mykt reinkalvskinn med hårene inn mot kroppen. Utenpå hadde de en kofte eller pesk med hårene utad. Mellom plaggene var det gode luftrom. Når jeg plasserte strøptespissen ned under kraven og satte fullt trykk på, så stod det en sky av pulver ut gjennom ermene. I tur og orden fikk alle stedets beboere samme behandling av klær og hår, og til slutt tok jeg sengestedet. Dette var før det kom noen restriksjon mot bruk av DDT. Men jeg regnet likevel med at det ikke var særlig sunt å få i seg for mye av stoffet, så jeg dekket til alle kokekar og matvarer.

Overalt ble jeg godt mottatt med dette spesielle ærendet. Et sted kom en kar om natten tilbake fra vokterteltet ved reinflokken. Om morgenen før jeg dro videre, ba han om å bli «sprøytet». Det innkasserte jeg som en liten triumf.

Ved hjemkomsten lå et oppdrag fra Verdens Helseorganisasjon og ventet. Det var i noen fjerne land funnet stammer av kroppslus som var resistente mot DDT.

WHO ønsket derfor å få testet lus mot forskjellige insektmidler. De hadde sendt meg et prøvesett med tolv forskjellige kjemikalier som skulle såes ut på skåler, der jeg hver time skulle registrere døde og levende lus.

Mens jeg nå hadde skysskar med kjørerein inne, var det best å legge ut på ny lusejakt med det samme. Jeg tok en tur langs elven og besøkte flere kjente lusereder. Her hadde helsesøster øyensynlig gjort et solid arbeid, for jeg klarte ikke å finne en eneste lus. Men så var jeg så heldig å treffe en familie som hadde vært bortreist under kampanjen. Der fant jeg rikelig med eksemplarer for forsøket. Jeg samlet de på noen glass med skrukork, av den typen vi bruker for spyttprøver. For å holde den rette temperaturen hadde jeg glassene i bukselommen. Det ble sent på kvelden før jeg kom hjem. Jeg flyttet derfor luseglassene over i pysjamasjakken. Hvordan det hendte, vet jeg ikke. Kanskje hadde jeg i søvne begynt å forberede forsøket. I alle fall var lokket på et av glassene skrudd av og lusa forsvunnet da jeg våknet. Stor oppstandelse og ettersøkning uten resultat.

Men lusa den var ømfintlig for DDT. Det viste både WHO's forsøksserie og mitt lille private eksperiment i dobbeltsengen.

På et møte sørpå berettet jeg om mine luseerfaringer. En kollega bemerket litt nedlatende at jeg drev med middelalderhygiene. Det var derfor med en viss skadefryd jeg flere år senere leste om det hysteri hodelusa skapte. Den hadde gjort sitt inntog i skolene i hans beste borgermiljø.

Om den lusa, den kom ikke nordfra.

MORSOMMERE Å FLAKSE MED ARMENE ENN Å SPA

Det var alltid litt spennende å kjøre med rein. Den gode kjørereinen var nærmest halv vill. Ble den skremt av en hund eller noe annet, kunne den stikke av gårde til sleden ble sittende fast i bjerkekrattet. Møtte vi en raid, hendte det at vår rein snudde og slo lag.

Å sele på disse dyrene var også en kunst. Naturligvis kunne vi fått vår vappus til å gjøre jobben. Men det gikk sport i å være selvhjelpen og Lise imponerte mang en turist med sin ferdighet. Når vi selte på, måtte vi stå på reinens venstre side med ryggen mot hornene. I Kautokeino ble det bare brukt sleder med bjerkeiraier som skjæker. Når vi la venstre arm rundt halsen på reinen, holdt vi den fast ved å presse den inn mot kroppen vår. Samtidig forsøkte vi med høyre arm å legge seletøyet med skjækene over ryggen på reinen. Det kunne ta flere forsøk, selv for en erfaren vappus, å få lagt seletøyet på et skvettent dyr. Når vi fikk festet reimen foran bogen, så var det verste gjort.

Selve sledeturene var også avvekslende og spennende. Nedover bakker var reinen redd for å få sleden i bakbena og satte derfor utfor i forrykkende fart. Vi bandt alltid tømmen fast i armen så vi ikke mistet reinen når sleden veltet. På flatene kunne vi holde farten oppe ved å skremme reinen

med å hoie og flakse med armene. Oppover bakke hoppet vi ut og smådiltet ved siden av sleden for å spare reinen.

En vårdag kom flyttsamene fra traktene ved finskegrensen på vei til sommerbeitene i Troms. Reinflokken ble drevet i en bue rundt Kirkestedet. Men raiden med folk og utstyr dro langs veien der jeg stod. Jeg vinket og hilste til folkene som jeg kjente godt fra mine kontordagsreiser. Da den lange raiden var passert, lå det igjen en eim i luften av rein, røyket kjøtt, skinn og svette. «Den som bare kunne fått bli med».

Sannelig fikk jeg mitt ønske oppfylt på en merkelig måte. Det hadde vært skjermbildeundersøkelse i påsken. Fra sentralen kom det beskjed om øyeblikkelig etterundersøkelse av en kar i den familien jeg nylig hadde vinket farvel til. Han hadde en åpen lungetuberkulose. Ordningen blant flyttsamene var slik at forskjellige familier delte vinter- og sommerbeitene. Det gjaldt derfor å få varslet denne karen og få ham under behandling før han kunne smitte de nye familiene han kom i kontakt med.

Det ble en praktfull ferd i vårværet over vidda. Om natten overnattet vi i voktertelt langs samenes flyttrute. Familien tok vi igjen på kanten av vidda der de var i ferd med å

skille reinflokkene. Jeg fikk utført mitt ærend. Attpåtil fikk jeg følge på nært hold denne spesielle del av samekulturen. Utstyr og arbeidsfordeling fulgte gamle, nedarvede tradisjoner. Stemningen var behagelig, rolig og avslappet selv om arbeidet var krevende.

En måtte ha god tid når en skulle ut med rein. Bestilte jeg vappus til å møte om morgenen, kunne det vare til langt ut på dagen før han kom. Han kunne alltid unnskyldte seg med at flokken med kjørerein var trukket bort.

Men en gang gikk det fort. En kveld i sprengkulde ble jeg hentet av en kar som bodde en mils vei fra Kirkestedet. Jentungen hans hadde forfrosset en hånd. Temperaturen var nede mot -40°C . Jeg tok på meg skinnutstyret; pesk og skinnbukse med bellinger. Buksen hadde garvet skinn rundt livet, mens buksebena hadde skinn med hår på. På føttene hadde jeg skaller med sennegress i og på hodet en loslue. Utenpå denne bekledningen hadde jeg den deilige ulveskinnsplansen som jeg hadde arvet fra min far.

Kjøre karen hadde nok ordnet seg med litt innvendig oppvarming med sterke drikker. Vi startet på toppen og tok doktorbakken i full fart. Nede i svingen skrenset sleden tvers over veien og slo inn i brakkeveggen til Tomas Sokki. Der veltet vi hultet i bultet; sleden med kjøre karen, doktorvesken, reinen og jeg.

Vel oppe i sleden fortsatte ferden i samme ville fart. Reinen galopperte og sendte et dryss av pulversne inn over oss. Sneen smeltet på pannen, men frøs til istapper på øyebrynene. Når vi kom ned i fuktigere luft over vannene, så sved det i huden akkurat som når en er i en tørr, varm badstue og kaster vann på ovnen. – Et par kilometer fremme lå en bo-

plass. Jeg var redd mannen skulle sprengte kjørerein og fikk ham til å ta en hvil.

Jentungen hadde mistet votten sin og hadde en annen-grads forfrysning av hånden. Det var typisk for samene. De hadde klesdrakt som ga beskyttelse og tillot arbeid under de laveste temperaturer i landet. Det måtte en eller annen form for uhell til før de forfrøs seg.

Tilbake på Kirkestedet spaserte jeg opp bakken for å få varmen i kroppen. Det gikk nok mot værsmåler, for det begynte å sne litt. Midt i bakken merket jeg at jeg mistet følelsen i nesen. Jeg kastet det jeg bar på, slo hendene for ansiktet og løp inn mens jeg ropte: «Nesa mi, nesa mi, jeg har forfrosset nesa mi». Den var krittkvit og stiv som en istapp. Men den kom seg etter en stund – muligens litt mere rød-mende.

På lengre reiser måtte jeg leie vappus med kjørerein. Men kortere reiser likte Lise og jeg gjerne å foreta på egenhånd. Da leide vi rein hos Adam, som var en av de fastboende samene. Kjørerein gikk som regel i flokk nær Kirkestedet. Det tok likevel adskillig tid å hente rein fra flokken. Noen av de fastboende fant det derfor praktisk å ha kjørerein bundet ved husene. Disse dyrene ble føret med reinmose som ble plukket om høsten. Men trolig fikk de også annen føde. De ble derfor kalt «brød-rein» og ble svært tamme. Brød-reinen til Adam var godmodige dyr. De holdt sitt eget rolige tempo uforstyrret av hoing og flaksing med armene.

En gang dro Lise og jeg ut på en lengre rundreise alene. Mine ærender tok litt lenger tid enn beregnet, og Adam sine brødre var det ikke lett å få opp farten på. Dagen var derfor på hell da vi kom til en fjellovergang. Inntil da hadde vi hatt godt oppkjørte spor å holde oss til. Men på fjellet hadde

Rast på vidda.

Venting på doktoren.

nysneen føket over ferdselsveien, slik at reinen mistet sporet og ble liggende og bakse i snedrivene. Jeg gjorde slik jeg hadde lært av samene, bandt reinen fast til sleden og gikk på tvers av kjøreretningen til jeg kjente faste spor under føtene. Så var det å fortsette til reinen igjen mistet sporet.

Over noen strekninger måtte jeg gå foran og leie reinen. Dette tok jo sin tid og det begynte å mørkne. På denne turen hadde vi mye utstyr og skinnklær, så vi hadde ikke lidd noen nød ved en overnatting i ly av sledene. Men det var deilig å se lysene fra Masi nede i dalen under oss, og igjen å få faste spor å kjøre på.

Jeg var heldig som fikk oppleve en tid da reinskyss fremdeles var det vanlige fremkomstmiddel på vidda. Statens fjellstuer var bygget for bruk ved embedsreiser. Noen av stuen lå svært avsides. Jeg fulgte i de gamle embedsmenns spor og nød godt av deres årelange oppdragelse av vappus. Når vi etter lang dags ferd kom frem til en øde fjellstue, gikk vappus først inn, fyrte opp i komfyren og satte over kaffekjelen. Så bar han inn utstyret. Da begynte det allerede å bli en lunk i det lille rommet. Mens vi drakk kaffe, satte han over gryten med reinkjøtt. Når vappus kom tilbake etter å ha ført kjørereinen ut på beite, var kjøttet kokt. Så nød vi maten og gledet oss over å være i hus.

Mine ærender førte meg mange ganger til reiser på tvers av de vanlige ferdselsårer. Da måtte vi ta inn i flyttsamenes

boliger. Det stod alltid en kjøttgryte over komfyren, så det var bare å slippe sine egne stykker oppi og ellers finne seg en ledig plass på gulvet til skinnene som vi sov på. Det hendte at vappus kom til ukjente steder. Han brukte aldri kart eller kompass, men fikk reiseruten beskrevet av lokalkjente folk. Jeg lurte på hvordan han kunne finne frem i dette landskapet som for meg virket svært ensformig, med store sneflater mellom myke koller kledd med glissen, lav bjerkeskog. Han prøvde å forklare meg de tallrike benevnelse samespråket har for å beskrive konturer av en åsrygg, og de nesten umerkelige tegn som skiller en snedekket myr fra et tjern. En hel dagsmarsj kunne han løse meg frem gjennom ukjent terreng, bare avbrutt av en og annen liten skitur for å se om han var på rett vei.

Så kom snowmobilen – de canadiske vidders bescirer. Forventningene var enorme, men fødselen særdeles trang og smertefull. Jeg tror kunnskapene om bilens yteevne måtte skrive seg fra reklamebrosjyrer. Den første feilen de gjorde var å overbelaste bilen. De hang på en tung kjelke for varetransport. Resultatet var en rekke motorhavarier, og kjelken ble som regel etterlatt i en snedrive. Jeg dro aldri med snowmobilen uten å ta med ski og sportsutstyr slik at jeg kunne ta meg frem til nærmeste fjellstue.

Bilen krevde et noenlunde fast underlag. I løssneen og skavler med fokksne grov den seg ned og måtte spaes løs.

Ved en av mine kontordagsreiser var det falt 10–15 cm nysne oppe på Laksefjell, slik at de gamle sporene var utvisket. Etter å ha mistet veien og kjørt oss fast en rekke ganger, ble det til at jeg måtte vasse foran og løse bilen frem på de gamle sporene, som jeg kjente under føttene.

Etter hvert som sjåførene fikk mere erfaring, ble vinterveien merket med stikker og lagt unna de verste skavlene. Da gikk det bedre, og sjåførene ble etter hvert rene mekanikere som kunne ordne opp i de underligste situasjoner.

Foran beltene hadde snowmobilen ski til å styre med. På en tur røk det ene styrestaget. En av sjåførene tok seg en orienteringsrunde ut i terrenget. Han kom tilbake med en kjetting med kjedestrammer som han hadde funnet rundt en vedstabel. Med kjettingen som styrestag kunne vi fortsette reisen. Ellers hadde de en felttelefon som kunne kobles til telefonledningen for å tilkalle reservebil i nødtilfeller.

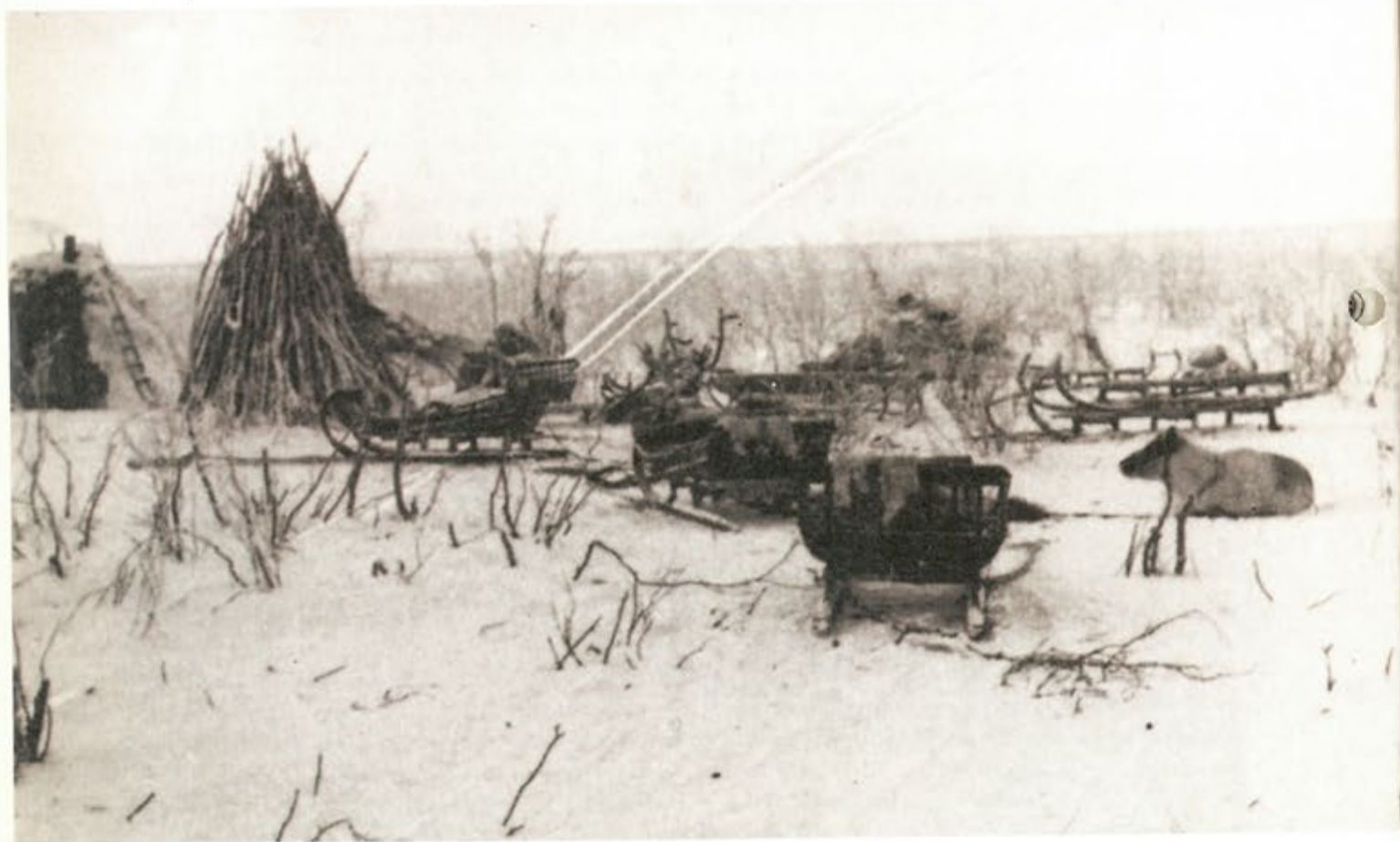
På hjemtur fra en kontordagsreise fikk vi atter problemer på Laksefjell. Det hadde snedd, men vi trodde det skulle gå lettere ned fra fjellet. Men da forregnet vi oss. På lesiden var det falt mere sne. Det ble å grave frem bilen, rygge noen meter, ta fart for så å kjøre den fast 30 meter lenger fremme. Slik holdt vi på hele natten. Ut på morgensiden var vi alle trette og litt irritable. En av sjåførene maste stadig om hva klokken

var. «Nei, nå får du slutte å spørre om klokken, du får heller spørre om hvilken dato det er», sa jeg for å lette litt på stemningen. Da det lysnet av dag, tok jeg, som eneste passasjer, mine ski og dro ned til Biggeluobal fjellstue.

Noen år senere, etter at vi var flyttet fra Kautokeino, ble jeg oppringt av en bekymret fylkeslege. To kolleger, Fredrik Mellbye, overlege i Helsedirektoratet og Gudmund Harlem som da var statsråd, planla en tjenestereise til Finnmark. De hadde lyst til å ta snowmobilen som da gikk i rute over vidda fra Karesuando i Finland til Karasjok. Fylkeslegen lurte på om dette var en reisemåte som var forsvarlig å anbefale. Jeg svarte som sant var at i snowmobilens barndom hadde jeg løst den frem over lange strekninger, gravet den ut av løssne og issørpe uten at noen fylkeslege hadde bekymret seg for min velferd. Disse karene var ikke stort eldre enn jeg. Når de tok med ski og skikkelig varmt utstyr, skulle vel ikke de lide mere overlast enn den jeg hadde måttet tåle.

De fikk sin tur og en god historie med på kjøpet. Inne ved finskegrensen fikk de stopp. En av sjåførene var ute for å se på skaden. Han stakk hodet inn av døren og meddelte: «Nå var vi heldige. Det er mellomakselen som er røket. Hadde det vært kardangen, så hadde vi blitt stående her». Og ute i kulda og snehaugen der skiftet sjåførene mellomakselen.

Rast på vidda.

Snowmobil.

LIVET BYR PÅ GLEDER I HOPETALL

Det beste av dem alle er å kunne når man skal. Det er Piet Hein som skal ha sagt noe sånt.

Hvor ble et arrangement kunngjort og kommentert på seks språk? Jo, det var i Kautokeino.

En tid var jeg formann i idrettslaget. Vi drev mest med skisport, og der var det de fastboende som dominerte. Jeg hadde lyst til å få med flyttsamene på noe, og hadde hørt at i Karasjok hadde det en gang vært kappkjøring med rein. Men der var den sporten gått i glemmeboken.

En påske var det spesielt mange tilreisende på Kirkestedet. Per Høst var oppe og gjorde forberedelse til filmen «Samejakki». En av Rockefellerne var der med et større selskap, og den franske forleggeren Jacques Arthaud søkte kontakt med flyttsamene for å sanke stoff til sin bok om Nordens siste nomader. I tillegg en masse turister og ikke minst våre gode hollandske venner, Enno og Elisabeth, som med sine språkkunnskaper hjalp til med annonseringen.

Kappkjøringen ordnet jeg med fellesstart i puljer på fire. Det ble mye moro av dette, særlig i turistklassen der sledene kjørte inn i hverandre og veltet. Eller reinen tok seg en tur på egen hånd med eller uten fører i sleden. Alt ble behørig

kommentert over høyttaleren på samisk, norsk, finsk, engelsk, tysk og fransk.

Senere er kappkjøring blitt en årviss forestilling i påsken. Samene likte ikke fellesstarten. Reinen løper helst i flokk, så det ble vanskelig å skille ut de beste kjørereiene. Senere løp ble derfor ordnet med enkeltstart og tidtaking. Sikkert et mere rettferdig system, men mye av moroa ble borte.

Påsken var også tid for samebryllup. I tillegg til den praktfulle båndpyrdete koften fikk brudgommen et hvitt silkebånd i kryss over brystet, og bruden bar alle de søljer og smykker hun eide. Vi ble buden i bryllupsfest, et gjestebud som ble en stor opplevelse for oss. Ved inngangsdøren satt brudeparet. Brudgommen hadde lua i fanget og opp i den ble gavene lagt. Noen flyttsamer gav tilsagn om en reinkalv. Det var vel den tradisjonelle gaven. De andre gjestene la pengesedler opp i lua.

Det ble servert kokt, oppskåret reinsdyrhjerte i brun saus. Det var dekket med langbord, men plassen var ikke stor, så det ble servert i flere bordsetninger. Mens noen spiste, stod de andre gjestene og så på. Huset hadde heller

Kappkjøring.

Festmåltid.

ikke store nok serveringsfat for en slik forsamling. Fra kjøpmannen hadde de derfor lånt emaljerte fat og spann, av den typen vi var vant med å bruke til vaskefat og bøtte for utslagsvann.

Etter måltidet gikk folk rundt og pratet og joiket. For en utenforstående kunne det se ut som om forsamlingen var beruset, slik gjestene vagget rundt og svaiet i takt med joiken. Men det var ikke tilfelle. Mine venner var klare nok, selv om det ut på kvelden kunne finnes en og annen skinnkledd person sovende ute i snefonnen.

Samebefolkningen var et interessant studieobjekt. Vi fikk besøk av en fremragende engelsk forsker som hadde en undersøkelse gående på blodtyper i forskjellige etniske grupper. Han ønsket et introduksjonsskriv fra meg. Det gikk greit for ham å få samlet sitt materiale, men jeg merket meg ved en senere anledning at folk begynte å reagere på å være forsøksobjekter.

På en kontordagsreise inn mot finskegrensen traff jeg en fortvilet amerikansk geolog. Han hadde tinget seg skyss fra Karesuando med noen samer som skulle til Kautokeino kirkested. Men foreløpig hadde ferden stoppet opp i flere dager i denne grenda der jeg hadde kontordag. Han klarte ikke å få greie på når reisen skulle fortsette. Jeg hadde en mistanke om at han ikke kom videre før brennevinsforsyningen fra Karesuando var fortært. Etter en rask vareopptelling kunne jeg berolige ham med at avreisen var nær forestående.

Folk i Finnmark hadde lang vei til legespesialister. Det ble derfor opprettet en besøksordning rundt om i distriktene. En gang hadde jeg besøk av en øyenlege. Han hadde den eiendommelige vanen at han ikke skulle spise før kontordagen var slutt. Han lånte kontorer i doktorgården, og ettersom timene gikk, var jeg flere ganger nede for å invitere ham til et måltid. I takt med synkende blodsukker ble han stadig mere amper. Han hadde sin kone med som medhjelper. I den ene hånden balanserte hun en stor kasse med brilleglass. Da hun rakte ham et feil nummer, så eksploderte han. – En slik tiltale hadde ikke jeg våget overfor min kone med samme våpen i sin hånd.

En sommer fikk vi besøk av en barnelege. Også han hadde sin frue med. En elegant dame av den typen som alltid er like ren og velpleiet på alle reiser under alle forhold. I en grend en mils vei fra Kirkestedet bodde Mikkell med sin familie. De hadde et barn som jeg mente hadde en kronisk sykdom. Stedet kunne nås ved å ta elvebåt noen kilometer ned Kautokeinoelven og så i en spiss vinkel opp en sideelv.

For å lage en morsom tur, leide jeg skyss hos Mattis som hadde elvebåt med påhengsmotor. Denne sideelven var grunn med sandbanker, og løpet gikk snart på den ene siden og snart på den andre siden av elven. En gang kjørte vi baugen fast i en sandbanke. Jeg ble da oppmerksom på at

Enno på tur.

Mattis hadde mistet lokket på bensintanken og tettet hullet med en tøyfille.

Huset til Mikkel var et gjenreisningshus etter krigen. Forutsetningen for å få et slikt hus var at eieren skulle gjøre en egeninnsats med å legge på ytterpanelet. Det ble aldri gjort, så huset stod der med sine vegger dekket med svart tjærepapp. I gangen var skinnklær og seletøy slengt i en haug akkurat som i et telt. Det tar tid til å venne seg til å bo i hus der en kan slå spiker i veggene til knagger.

Jeg kjente Mikkel fra før. Han var den makeligste skysskaren jeg hadde hatt. Når han skulle fange kjørerainen, så pisset han på sneen. Så stilte han seg fire meter unna og ventet på at reinen skulle snuse etter salt. Da hadde han mulighet til å fange den med lasso.

Nå lå han på sengen og luftet sine sure tær. Legefruen bød jeg sete på en tom margarinkasse som stod på høykant. Barnelegen var enig i min diagnose.

Det ble til at kona med barnet ble med oss tilbake. Helse-søster, som også var med, hadde mest lyst til å gå stien tilbake til Kirkestedet. Mattis ble øyensynlig litt fornærmet for dette. Han ville kjøre «konkurranse» tilbake, sa han. Resultatet var at han kjørte propellen fast i en sandbanke. Dermed røk splinten, motoren ruste opp og gikk varm slik at bensinfilla tok fyr. Etter dramatiske sekunder fikk han slukket ilden og la til lands for å skifte splint. Der stilte han seg opp og slo lens i alles påsyn. Jeg foreslo at han burde spare litt til neste gang bensinfilla tok fyr. Men hadde jeg

den gang kjent Piet Heins visdomsord, hadde kanskje de vært mere passende.

Mens jeg var medlem av vergerådet i Kautokeino, fikk jeg besøk av en byråsjef fra Sosialdepartementet. Hun fortalte at det hadde vært en utveksling av små grupper av besøkende sosialarbeidere mellom Norge og Frankrike. Nå stod vårt land for tur til å sende en gruppe på fem til Paris. Dette skulle denne gang komme de nordligste landsdeler til gode. Jeg var en av dem som fikk tilbud om å reise. Paris kommune var vårt vertskap, og det ble gjort stor stas på oss. Blant annet ble vi invitert hjem til en barnepsykiater. Det skal høre til sjeldenhetene at franskmenn tar imot fremmede gjester i sine hjem. Vi ble vist inn i biblioteket, et fornemt rom med mahogny brystpanel. Over døren hang to mosaikk-portretter som stammet fra oldtidens Rom. Der stod vi på rekke og rad med hvert vårt glass i hånden. Verten skjenket champagne eller ananassaft til dem som måtte ønske det. Det foregikk i høytidelige former. Vår ledsager fra sosialvesenet hvisket til meg at dette var en særdeles fin vin. Sidemannen min, en lærer fra Troms, foretrakk ananassaft. Ved neste servering fikk han lyst til å smake på champagnen. Han rakte frem glasset sitt der det var igjen en slant med saft. Jeg så at doktoren nølte. Det var tydelig å lese av hans ansikt: Å blande utsøkt champagne med ananassaft, det er det bare barbarer fra det høye nord som kan finne på.

Enno på tur.

Elisabeth på vei til Holland.

Enno og Elisabeth kom innom for å hilse fra min kollega i Alta. Vi ble bestevenner med dette hollandske paret, og foreslo at de kunne komme tilbake og bo i et ledig rom i doktorgården. De ble hos oss i ett år. Vi fikk mye glede av denne storfamilien. Når jeg dro på embedsturer og leide skysskar, så var det han som kostet penger. Om jeg tok med en ekstra rein eller to spilte liten rolle for økonomien. Slik ble det både turer og ansvarlig barnepass for oss alle.

Enno var kunstmaler. Når han kom hjem fra en tur, hadde han skisseboken full av tegninger. Han hadde en spesiell fin evne til å få frem reinens karakteristiske bevegelser i sine akvareller. – Elisabeth spilte orgel i kirken. Hun fikk 15 kroner for hver gudstjeneste, mens Enno fikk 10 kroner for å trå belgen. De hadde tatt til seg en herreløs hund. Doppe fant seg plass under orgelet og var den eneste bikkja som kirketjeneren ikke fikk jagd ut. Ned til Holland syklet paret med en kurv på bagasjebrettet. Den hoppet Doppe opp i ved utforbakkene. Vel hjemme så fortsatte hunden å gå til kirken når klokken kimte.

MED BENSINAGGREGAT OG KAMERA

Spebarnsdødeligheten regnes som et mål for den hygieniske standard i en befolkning. Dødeligheten hadde alltid vært høy i Finnmark. I arbeidet ved helsestasjonen for mor og barn hadde vi virkemidler for å bedre hygien og senke dødeligheten. Det var ikke så enkelt å få til effektive helsestasjoner i Kautokeino. På Kirkestedet kunne den ordnes på vanlig vis med regelmessige åpningstider. Ved kontordagsreisene kunne vi også yte visse tjenester, men folk i de små og spredte bosetningene fikk liten kjennskap til helsestasjonene.

Helsesøster hadde ikke de muligheter til å reise som legen hadde. Jeg fikk derfor ordnet med en spesiell bevilgning for rundreise til fjerne bosetninger. Helsesøster dro først ut. Hun ga vaksiner, satte tuberkulinprøver, veide og målte barna og drev ellers slik opplysningsvirksomhet som var vanlig ved helsestasjonene. Folk fikk også rede på hvordan de lettest kunne få fulgt opp vaksinasjonsprogrammet.

Jeg kom et par dager senere, leste av tuberkulinprøvene, undersøkte barna og fortsatte med helseopplysning. For å skape litt variasjon laget jeg en lysbildeserie. Det var jo ikke elektrisk strøm ute på disse boplassene, så jeg hadde med meg et bilbatteri. Jeg laget meg en lyskasse og satte objektivet fra min filmfremviser på denne. Dermed kunne jeg vise frem enkeltbilder fra småfilmstriper. Bildekvaliteten var ikke noe å skryte av, men så var det heller ikke noe bortskjemt publikum jeg hadde.

Ved disse reisene oppdaget vi et tilfelle av smitteførende tuberkulose i en barnerik familie. Vi oppnådde også å få folk bedre knyttet til det forebyggende helsearbeidet vi drev ved kontordagsreisene.

Kautokeino – navnet lyder eventyrlig. Men livet der var ikke bare romantikk. Det fikk de erfare, det unge paret fra kunstnermiljøet i hovedstaden. De tok inn i en brakke uten innlagt vann. Mannen måtte ut på elveisen å hente vann, men var uheldig og mistet bøtten ned i hullet. Det kan hende den beste. Han lånte en bøtte hos naboen. Den forsvant også i samme hullet. Kona hadde aldri sett en vedkomfyr. Hun presterte å fyre opp inne i stekeovnen. Ellers skulle hun oversette Buddhas skrifter – fra engelsk riktignok.

På Kirkestedet hadde vi en baker. Han var mye borte, så til tider måtte alle husstander bake sitt eget brød. Elisabeth var full av praktisk sans, og ville hjelpe sin nye venninne. Hun kom meget fortørnet tilbake. «Nå lærte jeg henne å elte deig og sette den til heving. Det var bare for henne å forme brødene og sette dem i ovnen. Vet du hva hun gjorde? Hun laget relieffer av Buddhas ansikt til brød».

Det hadde aldri vært noen systematisk skjermbildeundersøkelse av befolkningen i Kautokeino. Et skjermbilde-team hadde en gang på sommerstid vært på Kirkestedet og i Masi, men det var bare en liten del av befolkningen de fikk tak i da. Jeg fikk ordnet med at skjermbildelaget kom opp ved påsketider. Da var det lettest å komme frem over vidda og flyttsamene dro etter gammel sedvane inn til Kirkestedet. Ved undersøkelsen fant vi noe spesielt. Ekkinokokksyken var regnet som en raritet her i landet og bare beskrevet i noen enkeltstående tilfeller. Sykdommen var imidlertid godt kjent fra land med stort sauehold. Sykdommen skyldes en parasitt. Den kan leve som en innvoldsorm hos hunden. Sammen med hundens avføring kommer det ormeegg ut på beitemarkene. Da kan reinen bli smittet. Parasitten vil gjennomgå et larvestadium hos reinen, der det dannes larveblærer i lunger eller lever. Når hunden under reinslaktningen får spise slike infiserte organer, kan larvene utvikle seg til nye innvoldsormer. En ny generasjon av parasitter kan på denne måten starte sin rundgang.

Mennesket kan komme inn i kretsen på samme måte som reinen – ved å bli smittet med egg fra hundens avføring. Ved skjermbildeundersøkelsen kunne vi se slike larveblærer på røntgenbildet av lungene hos en del personer i Kautokeino.

Å beskytte seg mot smittsomme sykdommer er et klassisk hygieneproblem. Jeg hadde lyst til å lage en opplysningsfilm om hygieneforhold, og denne sykdommen bød på et fint utgangspunkt. Min venn Enno laget akvareller av hund, rein og mennesker, der fordøyelsesorganer og andre

Slakting på gammelt vis.

aktuelle innvoller var skissert etter min anvisning. Ved sjabloner som jeg flyttet 1 mm for hvert enkeltbilde, fikk jeg på filmen vist utviklingen av parasittens livscyklus.

Det ble ikke anledning til opptak mens jeg ennå bodde i Kautokeino. Men en tid senere dro jeg med snowmobil til en fjellstue nær Heikis bosted. Jeg valgte ham som skuespiller fordi han var så lett å samarbeide med. Det var ikke elektrisk strøm på de kanter, så jeg måtte ha med et lysaggregat for inne-opptak. På grunn av likestrøm kunne jeg ikke bruke vanlige filmlamper. Bildene fikk derfor et gulaktig skjær. Men det var ikke så farlig, for fargen ga illusjon av oljelampelys. Verre var det at aggregatet fusket fra tid til annen. Det ble mye å passe på; instruksjon av skuespillere, filmingen og alle avbrudd hver gang lyset sviktet. Med flid og tålmodighet fikk jeg likevel opptak av renhold i huset, behandling av matvarer og mye mer.

Jeg var heldig også. Jeg fikk låne kjørere in av Heiki og dro ut til noen flyttsamer i nærheten. De holdt nettopp på med slakting av rein. Jeg fikk filmet hvordan innvoller ble slengt bort til hundene som slafset i seg lever og lunger. Å hindre at hundene fikk spise syke organer var nettopp det viktigste tiltaket for å bryte parasittens livsløp, så opptaket ble meget verdifullt for filmen. Men også her fikk jeg problemer. Temperaturen sank etter hvert til under -30°C , slik at fremtrekket i filmkameraet streiket.

Andre steder filmet jeg det nære samkvemmet mellom hund og folk i arbeid, eller barn i lek. Av veterinærene hadde jeg lært å gi hundene ormemidler og avføringspiller klemte inn i en klump med margarin. Resultatet av denne behandlingen fikk jeg også filmet.

Etter at filmen var ferdig klippet, fikk jeg mine kommentarer talt inn på samisk på magnetstripe på filmen. Dessverre gikk den samiske teksten tapt en gang ved et utlån, men jeg har selv kommentert filmen ved mange fremvisninger.

Veterinærene ble naturligvis meget interessert i denne sykdommen. De satte igang en massebehandling av hundene og fikk opprettet slakteplasser langs reindriftsamenes vanlige flytteveier. Der kunne slaktet henges opp i galger og avfallet tas hånd om. De senere årene har det vært stille om sykdommen. Det tar jeg som et tegn på at de forebyggende tiltak har vært effektive. Selv har jeg hatt mye glede av filmen. Etter en fremvisning i Hygienisk forening var min lærer i hygiene, professor Haakon Natvig, så elskverdig å anmelde den i Tidsskrift for Den norske lægeforening. Til gjengjeld skrev jeg en liten artikkel i tidsskriftet *Vår helse*, som han redigerte.

Den eneste som ikke var like glad, var Marit Anne. Jeg gjorde et opptak i hennes hjem, men tenkte ikke på at hun var læstadianer. Hun syntes det var ille å opptre i samme film som «den fæle Heiki».

KATEDRALER I PASTELL

Når naturopplevelser fyller sinnet med skønne sanseinntrykk, tenker jeg alltid: «Kunne jeg bare bevare disse i minnet, og hente de frem når jeg måtte ønske». Noen inntrykk sitter der. De kan ligne glansbilder, slik som utsikten fra Veggfjellet tvers over Ofotfjorden en frostdag tidlig i september. Dypt under meg lå den mørke, blågrønne sjøen. Fra stranden opp lia, det intense fargesprakende belte av løvskog i høstfargeskrud. Fargeskiftet kom alltid så brått og hektisk her i nord, med alle nyanser fra det lyseste gule til det dypeste burgunder. Over denne fargeprakten hvilte de hvite, snedekte tinder med sine skarpe konturer mot den lyseblå uendelige himmel. Men andre inntrykk har festet seg bedre enn noe panorama.

En høstdag gikk jeg med hunden over en myr i Kautokeino. Myren stod i høstfargene. Den var selvlysende. Alt som var av lys, kom liksom nedenfra. Midt i dette glødende lyshavet hadde hunden krøllet seg sammen til et lite sort-hvitt nøste oppe på en tue.

Mange med meg er nok blitt grepet av denne fargeintensiteten. Dikteren Johan Turi sier i en joiketekst: «Sommerlandet er så vakkert at det lyser»

Ettervinteren var lang på Finnmarksvidda. Men det var en deilig tid med lange lyse og klare dager. Vinterføret holdt seg til langt ut i mai. Jeg som var glad i å gå på ski, gikk gjerne i sykebesøk og til kontordagsteder som ikke lå for langt unna. Når jeg dro avgårde i solskinnet, på gnistrende føre med bevisstheten om at jeg tjente to kroner og femogstytti øre pr. kilometer, da syntes jeg at jeg nærmet meg lykk-saligheten.

Det var på en slik tur jeg for alvor ble klar over hvor avhengig jeg var blitt av røyking. Etter noen kilometer kom jeg på at jeg hadde glemt penicillinsprøyten. Jeg var inne på tanken om å snu, men fant ut at jeg kunne klare meg med tabletter. Men så hadde jeg også glemt pipa. Da hadde jeg ikke lenger noe valg.

På denne tiden gjorde professor Leiv Kreyberg en undersøkelse av røykevaner hos norske leger. Ved en lignende undersøkelse i England ble det påvist stor oversykkelighet av lungekreft hos røykere. Jeg fikk bære min risiko for kreft som alle andre, tenkte jeg. Men å bli registrert som røyker og død av lungekreft, det syntes jeg gikk min profesjonelle ære for nær, nå som jeg kjente risikoen. Det er forunderlig med reklamens makt. Jeg trodde at uten røyk ville jeg miste gleden ved en avslappende hvil. I virkeligheten fikk jeg en ny sansegledet tilbake. Nytelsen av duften fra en sommervarm bakke eller visnende høstløv, var kvaliteter jeg nesten hadde glemt.

Nordlyset – dette praktfulle naturfenomenet, kunne tryllebinde meg i timesvis på sledeturene i de frostklare polarnet-

Til sykebesøk ved Stuorajavree.

tene. At det var så mye farger i nordlyset ble en helt ny erfaring. Når lyset flaret opp på himmelen, fløt gjenskinnet med hele spekteret i pastellfarger bortover sneflatene. En ble helt høytidsstemt med assosiasjoner om gotiske katedraler når spir bygget seg opp over spir på himmelen. De vekslende formasjoner av søyler og spisse buer. Fargene minnet om gjenskinnet av lys gjennom glassmalerier, og kolonner av lysstriper radet seg opp som pipene i et kirkeorgel. Den sakrale stemningen ble understøttet av fjerne ulvehyl som steg og sank, som glissandostrok på fiolinens strenger. Under min tankeflukt slo reinen gjerne over i largo-takt, og da ble stemningen brutt.

Ut i mai grep rastløsheten om seg. Det var tid for isfiske. Nilas var en av mine gode venner. Han hadde fine kjøre-rein. Mot natten dro vi ut fem mann i følge. Vi dro nytte av nattekulden som ga godt føre når myrdragene frøs til. Over lyngrabbene jogget vi ved siden av sleden, og skremte opp rypesteggene, som nå i parringstiden hadde tykke, dyprøde øyebryn. På vannene var isflaten knudret slik at den ga gode fraspark for reinen. Oppildnet av joik og tilrop løp reinen opp i karré og satte avgårde i strak galopp så isbitene stod som en skur mot oss. Det må være en slik sledefart som Johan Turi skildrer: «Det var som om elvenessene hadde ropt – goddag, goddag og så farvel, farvel».

Isfiske var en behagelig sport. Med fulle skinnklær la vi oss rett ned på isen. Med hånd under kinn lå vi der og pilket. Ble vi trette av den stillingen, la vi oss på maven og kikket ned i hullet til røya som snuste på åtet før den bet til. Vi hadde boret pilkehull rundt hele vannet. Så vandret vi fra hull til hull mens det bygget seg opp små lager med fisk.

Ved enkelte av hullene var det satt ut forfriskninger. Mine venner diktet en joik til min ære. Melodien var enkel og teksten ennå mer lettfattelig: «Våres doktor er en bra kar. Han har sterk sprit».

Så langt på våren var isen løsnet fra land. Vi måtte ta sats for å hoppe over råken. Nilas feilberegnet avstanden og plumpet i. Nå stod han der med isvannet opp på lårene og joiket til doktorens og spritens pris.

I BRAKKER OG PLYSJ

Mens jeg var i Kautokeino vikarierte jeg om sommeren for kolleger i kystdistriktene. Da kunne jeg med god samvittighet forlate mitt distrikt. Flyttsamene var dratt til kysten og de faste bosetningene lå for det meste langs veien, der de kunne betjenes av distriktslegen i Alta.

Ordningen var til felles glede og nytte for meg og mine kolleger. Legepraksis skulle være en vesentlig inntektskilde for distriktslegen, men i Kautokeino var det ikke stort å tjene på den tiden. Jeg fikk faktisk større praksisinntekt på en måned i kystdistriktene enn i resten av året i mitt eget. Dessuten var det interessant å bli kjent med forholdene i andre deler av Finnmark, og å få innblikk i mine kollegers arbeidsmåter.

En sommer betjente jeg samtidig Kautokeino, Alta og Talvik distrikt. Alta hadde da en utenlandsk lege som assistent. Han hadde liten kjennskap til helserådets ansvarsområde, men tok seg av pasientbehandlingen. Min oppgave ble derfor en slags beredskapstjeneste. Men i Talvik var distriktslegen fraflyttet, så der slo jeg meg ned med hele familien. Dette var et underlig distrikt. Inne ved fjordbunnen der distriktslegen bodde, var det lite folk. Bosetningen hadde tyngdepunktet i fiskeværene ute i Altafjorden. Der var det kontordagssteder som ble betjent med ukentlige besøk av legen. Han kom ut med fiskeskøyte. Aldri har jeg vært borte i en så trist form for legepraksis. Slette lokaler, dårlig utstyr, mangelfulle opplysninger, ingen hjelp, mange pasienter og knapt med tid preget arbeidsforholdene. Mot kvelden kom alltid de pasienter som bare ønsket en forlenget sykemelding. Deres lidelseshistorie var preget av mangel på høvelig arbeid, sosial misère og lite av enkle og påtagelige sykdomstegn. Uten noen lokal attføringsordning å støtte meg til, følte jeg meg klemt opp i et hjørne, der forlengelse av sykemelding var eneste redningsvei. Epikriser fra sykehus og spesialister var stablet i tomme vinmon-

Ved doktorbrakkjen i Talvik.

Lang reise for Lise og Anders til København.

I skodde mot Hamningberg.

polkartonger. Systemet ga jo en viss kronologisk orden, men var håpløst å finne frem i.

Min etterfølger, som også skulle vikariere i kort tid til ny distriktsslege ble ansatt, imponerte meg med å rydde opp i vinmonopolkartoteket.

I Vardø hadde jeg en studiekamerat som ba meg vikariere i en sommerferie. Han var av den typen som likte å arbeide alene for å ha full kontroll over kontorpraksis og legevakt. Det klarte han ualminnelig godt og nøt en enorm tillit hos befolkningen.

Den sommeren hadde en periode med slikt strålende sommervær som vi av og til kunne oppleve her nord. Solen stod på natt og dag og alt åndet lys og varme. En dag så vi en massiv hvit vegg nærme seg fra havet. Det var ishavståken. På et øyeblikk var det bitende kaldt rundt oss. Slike plutselige og voldsomme omskiftninger i været var karakteristisk på denne utposten mot storhavet. På denne værharde øya var det ikke mye vegetasjon over bakkenivå. Det stod et tre som omhyggelig ble vernet om inne på det gamle festningsområdet. Men i vårt nærmeste naboskap lå kirkegården. Den var et imponerende skue med sine Tromsø-palmer i 2–3 meters høyde. Inne på fastlandet var det også et eiendommelig landskap. Langs veien mot det gamle fiskeværret, Hamningberg, stod liksom alle stenformasjoner på høykant. De dannet parallelle, glatte vegger, som om de skulle være murt opp av menneskehender. Mellom disse radene av sten lå plane gressbakker. Vi fikk følelsen av at

her måtte gamle romerske legionærer ha øvet seg i vei-bygging.

Min kollega hadde ordnet med lakking av kontorgulvet under ferien. Jeg hadde derfor fått en sykehuslege til å ta vekten og benyttet frikvelden til å holde en fest for våre venner. Naturligvis måtte det nettopp denne kvelden hende noe uforusett.

Ute på Vardø var det ingen privatbiler. Men inne på fastlandet hadde lensmannen møtt en kar som kjørte rundt med et hjemmebrenningsapparat og en dunk med sats. Han hadde også forsynt seg bra av ferdigvaren. Nå var det bare distrikslegen som hadde utstyr til promilleprøver. Derfor måtte jeg tre til i det nylakkerte kontoret. Fyllekjørereren var en hyggelig og grei kar det, og vi var begge i godt humør. Det gikk ordentlig for seg med blodprøver og slikt, men da vi kom til de praktiske prøvene var det verre. Menen skulle balansere etter en golvplanke. For hvert skritt han tok langs planken sa det «kliss, klass», og hver gang han trådte utenfor sa det «kliss-kliss, klass». Riktig ille ble det ved de verbale prøvene av typen «Konstantinopolitanerinnene». Da fikk doktoren store problemer med å få med seg alle stavelsene.

Distrikslegen i Nordkapp bodde i Honningsvåg. Der var det livlig i sommermånedene. Det var mange utenlandske trålere som fisket utenfor Finnmarkskysten i den tiden. Særlig kom det mange franske trålere inn til Honningsvåg for å bunkre. Ofte kom de om natten, og da stod hele stedet

på ende for å yte alle slags tjenester. Før distriktslegen dro på ferie, ville han orientere meg om de viktigste sider ved arbeidet og de lokale forhold. «Jeg har mange ganger forsøkt å lære meg fransk», sa han, «men jeg kommer aldri lenger enn til honorarberegningen: Une bouteille du Cognac et deux bouteilles du vin rouge».

Det ble liten forskjell på dag og natt i de sommermånedene. Vi bodde i brakke. Når folk ville ha legen i sykebesøk om natten, knakket de på vinduet like over sengen hans. Og det knakket jevnt og trutt. Mens jeg arbeidet der, lå sykkeligheten på et normalt nivå. Men drosjesjåføren fortalte om en influensa-epidemi på øya. Legen ble da helt utmattet. Sjåføren syntes så synd på ham at han kjørte ham til sitt eget hjem for at han skulle få hvile en stund.

I Honningsvåg fikk jeg en kraftig leksjon om hvordan folk så på distriktslegens arbeidsplikter. Mot slutten av et vikariat skulle jeg ha et møte i helserådet for å få unna noen saker det hastet med. Slik skikken var i enkelte småkommuner, fungerte kommunens formannskap også som helseråd. Når formannskapet var ferdig med sitt møteprogram, tok distriktslegen plassen til den folkevalgte ordfører, og helserådet fattet sine vedtak. Det var lange avstander i Nordkapp kommune, så formannskapets møter ble fåtallige, men desto mer langvarige. Mens jeg satt utover kvelden og ventet på min tur, kom en kar og ville ha meg med i sykebesøk til sin far, som ferierte i en hytte inne på fastlandet. Denne karen hadde selv båt, så han kunne skyss meg. Jeg fortalte da at jeg ikke kunne dra før møtet var ferdig. I mellomtiden kunne han hente faren hjem så kunne jeg se til ham der. Men karen fortsatte å presse på for å få meg til å reise med en gang. For første og siste gang i min karriere viste jeg til distriktslegens instruks, der det stod at legen hadde plikt til å yte legetjenester i den utstrekning de offentlige legeforsretninger tillot det. Mannen ble så sint. At legen kunne la et møte gå foran hensynet til hans syke far. Det fant han virkelig opprørende.

Ute ved Nordkapp lå et lite fiskevær der distriktslegen hadde kontordag en dag i måneden. Det var rolig på havnen i Honningsvåg da vi dro ut, men utenfor Magerøya møtte vi bølgen fra storhavet. Til å være vokst opp ved Mjøsas strender var jeg forbausende sjøsterk. Men den lille fiskeskøyta rullet noen forskrekkelig, så jeg fikk lyst til å legge meg nedpå. Lugaren lå helt i forpiggen. Skøyta skøt slik fart ned mot bølgedalen at jeg lettet fra underlaget. Gang på gang ble jeg slengt ut fra benken og ned på dørken. Skipperen så mine problemer og foreslo å «bakke på sjøen»; det vil si å slå propellen i revers hver gang vi gikk ned i en bølgedal. Det gikk jo langsommere fremover på denne måten, men turen ble straks mere behagelig.

Temmelig svimmel og forstumlet ble jeg vist inn i kontorlokalet. Det var stasstua i det huset som hadde overlevd den brente jords taktikk. Der stod den i sin fulle prakt fra

1880-årene. Til min rådighet stod en divan som undersøkelsesbenk. Ellers et mahognibord, kommode med gipsfigurer og et møblement med høyryggede, kraftige plysjstoler. For anledningen var det også satt inn en vaskeservant.

Det var ikke så mange pasienter som meldte seg, men en kvinne voldte visse problemer med sin underlivslidelse. Under normale forhold hadde verken undersøkelsen eller behandlingen bydd på noen vansker, men her hadde jeg ingen benk med benholdere. Da jeg ellers hadde de nødvendige instrumenter, syntes jeg det var ergelig om hun måtte dra den lange reisen til Honningsvåg for så lite. Jeg tok en oversikt over bekvemmelighetene. Som benholdere stilte jeg opp to høyryggede plysjstoler med lange, dypt burgunderfargede dusker.

Montasjen ble ganske effektiv - og meget dekorativ.

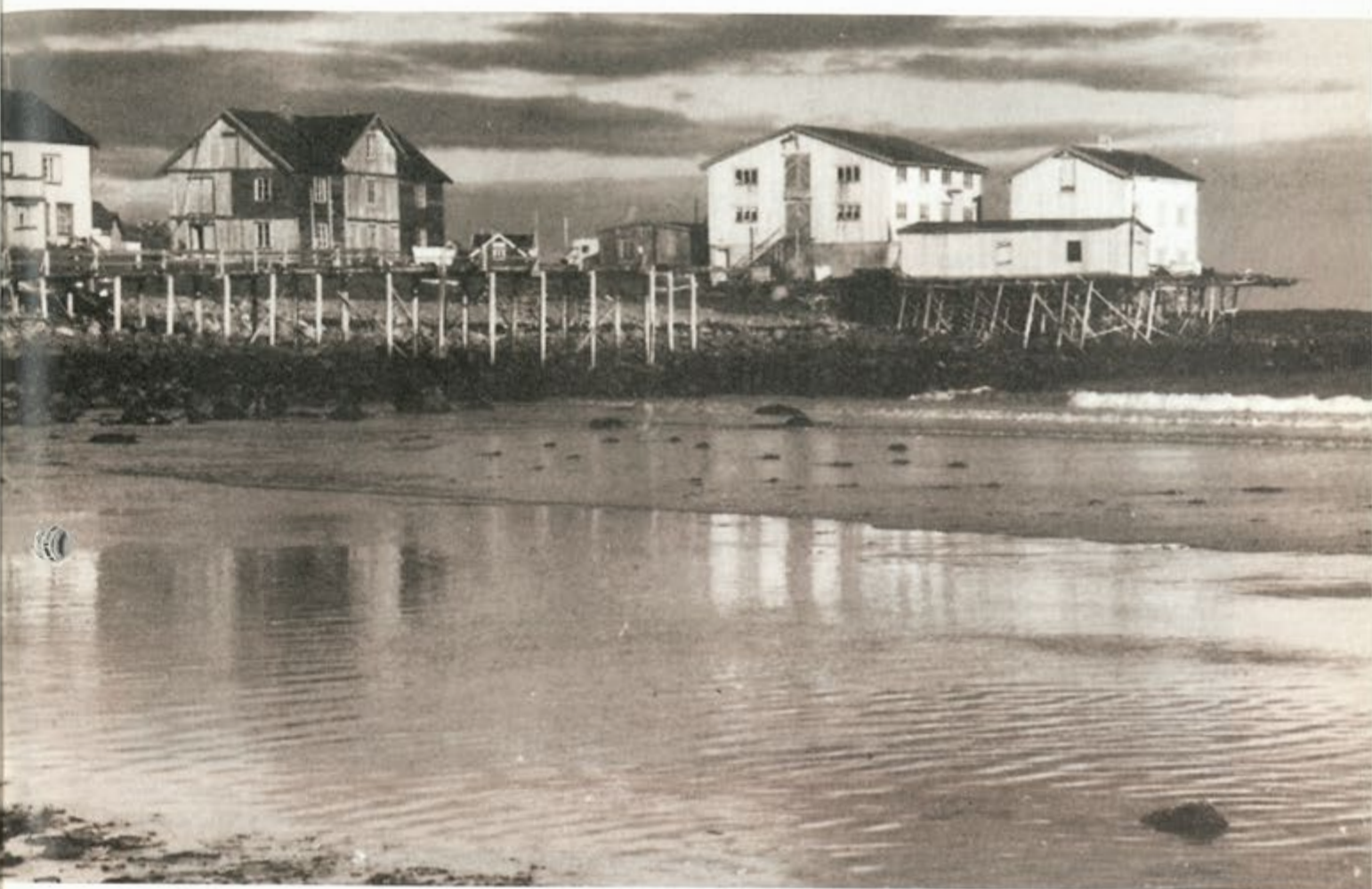
NATURBARNA

Ravna Salmijervi, det var en kvinne som kunne skape forvirring i fantasien hos den mest inntørkede rasjonalist. Eternavnet betyr svanesjøen på norsk. Men det var ikke mye svaneaktig over henne. Med sitt mørke, stikkende blikk, sin skarpe profil og lange nebbformede nese liknet hun mest på en ravn. Der hun stod bøyd over komfyren med det lange, utslåtte, fettglinsende, svarte håret, kunne hun stått modell for heksen i det grusomste eventyr.

Men før jeg beskriver hennes trolldomsevner, må jeg fortelle om Svalbardkull. Når kull-lasten kom til Kautokeino, var den løst opp til støv. Og støvet var så fint og tett at det kvalte enhver varme. «Du må ha vann på», sa mine venner. Jeg trodde først at de drev gjøn med en stakkars søring. Men faktum var at hadde du god undervarme og la på en skuff med kullsrør, så stivnet den til en porøs kake som brant med stille, jevn flamme.

Men Ravna trengte ikke noen undervarme. Hun fjernet ovnsringene på komfyren. Mens hendene beveget seg i magiske sirkler, la hun fire treffiser ned i hullet og dekket de halvveis med kullgrøten. Det svarte, glinsende håret falt frem slik at bare ravnene og munnen var synlige. Mens leppene beveget seg i stumme formularer, satte hun en fyrstikk borttil. Det brant. Det kunne bare skje på tvers av alle kjente naturlover.

Intet sjarmerer en søring mere enn nordboernes åpenhet og naturlighet. På en kontordag ute ved kysten fikk jeg besøk av en ung pike. Hun var av den litt fyldige, late, tyggegummityggende typen. Hun lente seg innover skrivebordet, støttet hodet på armen og meddelte: «Æ ha forstoppels». Det gikk ikke lenge før jeg skjønnte at det var noe annet enn fordøyelsesbesvær som feilte henne. Undersøkelsen viste at hun var et godt stykke på vei. Dette var lenge før abortlo-

Hamningberg.

vens tid og vår kirurgiske overlege førte en meget restriktiv praksis. Jenta var ung og særdeles ubefestet, så jeg forsøkte å fortelle henne den sørgelige nyheten så skånsomt som mulig. Etter at sannheten måtte ha gått opp for henne i all sin gru, la hun seg, ettertenksomt tyggende, inn over skrivebordet. «Æ blei reint forføra. Æ ska sei Dokker, æ ha aldri hatt forstoppels».

Det kom en ny turnuskandidat, denne gang fra Bergen. Det var en usedvanlig veloppdragen og pen ung mann. I studietiden hadde han bodd hjemme, godt beskyttet, i en solid borge familie. Nå ble han fulgt av sin omsorgsfulle mor, som ville se ham vel installert her oppe i sivilisasjonens ytterste grensepost. Her hvor han skulle stilles ansikt til ansikt med livets hårde virkelighet. Og ganske riktig. Det gikk ikke mange dagene før han ble ringt opp av ei jente som inviterte på «fæst». Den unge mann, forsiktig og dannet som han var, nølte med svaret. «Jeg er jo så ny her», sa han, «jeg er jo ikke blitt presentert for noen». «Ka du sei», ropte jenta, «husk Dokker ikke mæ. Det va æ som va hos Dokker med et *underliv*».

DET ENDTE MED EN TRAGEDIE

Mens jeg var distriktslege i Sør-Varanger hadde jeg permisjon i ett år for å arbeide i Helsedirektoratet. Derved fikk jeg anledning til å delta i instruksjonskurser som Oslo kameraklubb arrangerte for smalfilmamatører. Der lærte jeg mye om hvordan en fortelling kunne filmes slik at det ble flyt og sammenheng i fremstillingen. Vel tilbake nordpå søkte jeg etter et egnet filmmotiv. I rektor Qvigstads samling av samiske sagn og eventyr, fant jeg fortellingen om «Den gamle konen og den dovne piken». Fra urgammel til har nomadestammer måttet etterlate sine eldste når døden nærmet seg og de ikke lenger ville klare påkjenningen under reisene. Slik var det også med flyttsamene i de fjerne tider. Men dette sagnet forteller om en gammel kone som datteren satte ut på dødsøen på grunn av en konflikt, før det egentlig var nødvendig. «Når jeg er reist til øen, vil du få se bosset i gammen og hendene mine som rører seg i det. Da vil du angre deg og komme for å hente meg, men da er det for

Den gamle konen...

... og den dovne piken.

Lise instruerer...

... og Karl filmer.

sent. For duger jeg ikke nå – hvordan kan du tro at jeg skal kunne arbeide etter å ha ligget stille på øen?» sier den gamle i avskjedsstunden.

For å gjenfortelle dette sagnet på en troverdig måte, måtte vi ha et miljø fritt for påfallende anakronismer. Lise og jeg trålet Finnmark på kryss og tvers i vår søken. Fra det samiske museet i Karasjok fikk vi låne en gammel bomme, «gisa», som flyttsamene bruker for oppbevaring av sine småsaker. En gammel kobberkjele og en jernhake for å henge gryta over varmen, skapte en fin stemning rundt ildstedet. Det store problemet var å finne en egnet gamme. De som fortsatt eksisterte, var modernisert på forskjellige vis, med innsatte vindusrammer eller komfyr og pipe. På vår vei kom vi også til Polmak ved Tanaelven. Vi pratet litt med en av småbrukerne der oppe om våre problemer. Ha foreslo å bygge en gamme for oss. Og riktig nok – en helg senere stod gammen der fin og ny. Alt for ny virket den med sin innvendige kledning av friske, nybarkede bjerkeriaier. Men gammebyggeren hadde råd for det også. Han tettet igjen ljoren i taket og la tjærepapp på ildstedet. I løpet av 5 minutter var veggene kullsvarte, og gammen så ut til å ha vært i bruk i generasjoner.

I en reisebeskrivelse fra en fransk ekspedisjon for et par hundre år tilbake, fant Lise tegninger av gamle samedrakter. De brukte hun til modell for kofter som hun selv sydde. En del redskaper som samene bruker, hadde vi samlet selv, og en gammel kone ble så begeistret over vårt foretagende at hun fra en kiste på loftet fant frem en gammel lue, av en type som for lengst var gått av mote. Vår nærmeste nabo i Kirkenes var en kvinne på 84 år. Vi fikk overtalt henne til å være med som skuespiller, og innen amatørteatergruppen hadde vi mange venner som ble interessert i prosjektet. Opptakene i Polmak ble gjort unna på en pinselhelg og et par søndager. Det måtte trikses mye for å få til filmen med det enkle utstyret vi rådde over. For å få lys i gammen og nødvendig avstand til objektet, rev jeg ned en tredjedel av gammeveggen. Når den unge piken skulle stake og ro i bakevjen oppover elven, måtte vi passe på at hun ikke havnet i Storfossen lengre nede. Mens jeg filmet den gamle konen bak i båten, gikk to mann foran og støttet. Omvendt når jeg filmet piken som rodde. Etter at den gamle konen var satt igjen på øen, hadde jeg en kar med motorbåt til å huke tak i elvebåten nede i den strie strømmen i Tanaelva.

Vi hadde en deilig tid der oppe i Polmak. Bjerkeløvet var nyutsprunget og lyste grønt i solskinn. Den unge amatørskuespiller slo seg riktig løs, skjente, spyttet og freste som den skittenferdige piken. For å vise hendene som samlet bosset i gammen, brukte jeg dobbeltopptak. Først ble bjerkeriset filmet. Etter tilbakespoling filmet jeg hendene mot et svart klede og med svarte mansjetter på ermene. På en forunderlig måte ble det fire hender på et opptak, men det forsterket bare illusjonen.

Det har vært morsomt å vise frem denne filmen. Ofte er den mottatt som en slags bakgrunnsunderholdning av et pratelystent publikum. Men noen ganger har jeg følt at tilskuerne er blitt grepet av stemningen i filmen og den fremstilling jeg har gitt av dette dramatiske stoffet. Fine premier er det også blitt i landskonkurranser for smalfilmamatører. Men det som skulle ha blitt mitt store kunstneriske gjennombrudd som filmskaper, fikk jo slikt et sørgelig endelikt. Også denne gang valgte jeg et motiv fra mitt fagområde. Høydepunktet i filmen skulle være resultatet av en matforgiftning. Bakteriestammen stafylokokker danner et giftstoff som kan gi de mest dramatiske virkninger, med voldsomme brekninger og en sjokklignende tilstand. «Ubudne gjester» var filmtittelen. Den hadde en dobbelt betydning. Amatørteatret skulle oppføre en sketsj der et selskap skulle få besøk av noen uønskede personer – i tillegg også av bakteriene. Handlingen begynner oppe i «lokalet» der Oline stiller til festmiddag. Menyen er bl.a. oksefilét med bearnaisesaus. Uheldigvis har Oline en verkefinger, og en flue på kjøkkenet smaker på sausen etter å ha avlagt verkefingeren et besøk. Bearnaisesausen blir stående i flere timer i romtemperatur, der bakteriene får de ideelle vekstforhold. Det var virkelig en avansert dreiebok jeg var i ferd med å lage, med flere innskutte parallellhandlinger. Gjennom hele filmen var fluen med. Bokstavelig talt som fluen på veggen.

Jeg hadde laget meg en praktfull verkefinger av brun-sukker og eggeplomme, og hadde fanget en stor, kraftig svart husflue. Under de forberedende filmopptakene fikk jeg liksom et personlig forhold til denne fluen. Jeg hadde følelsen av at jeg kunne dressere henne til å fly fra min verkefinger til glassmuggen med bearnaisesausen.

Men så hendte det fatale. Midt i opptaket falt primadonnaen ned og druknet i bearnaisesausen.

Å TØYE EN SKINNFELL

Det ville bli mye arbeid. Det kunne jeg regne ut på forhånd da jeg søkte Sør-Varanger legedistrikt. Jeg forbeholdt meg derfor å bli tildelt turnuskandidat før jeg tok stillingen. Bedriften A/S Sydvaranger holdt en privatpraktiserende lege med kontor og bolig i Bjørnevatn. Med tre leger på 10000 personer mente jeg at arbeidsmengden skulle bli overkommelig. Det jeg ikke visste, var at stillingen i Bjørnevatn ble den mest utsatte av alle da legemangelen nordpå satte inn. Det hjalp lite at jeg for mine egne midler møblerte leiligheten for å lette tilgangen. Det ble turnuskandidaten og jeg som måtte bære døgnets byrder. Disse unge legene hadde jeg mye glede av. De kom som friske pust med nye kunnskaper og nye impulser. Turnustjenesten i distriktene gikk inn som et ledd i utdannelsen. Kandidatene hadde en viss valgmulighet mellom distriktene, og det var tydelig at ste-

Fra Finnmarkskysten.

det her oppe i landets nord-østlige hjørne hadde en spesiell appell til dyktige unge leger. Mange av mine medarbeidere sitter i dag i toppstillinger innen sine spesialområder. Etter at de var ferdige med sin plikttjeneste, fikk jeg et par av legene til å vikariere i min stilling mens jeg fortsatte min utdannelse i hygiene og sosialmedisin.

Sør-Varanger var et særpreget distrikt. Sentralt lå tettstedene omkring knuseverket i Kirkenes og gruvene i Bjørnevatn. Her bodde arbeiderne og funksjonærene. Sydover var det bilvei tolv mil gjennom Pasvikdalen. Her var det langt mellom boplassene med folk av norsk, finsk og samisk herkomst. Fire mil østover strakte distriktet seg til Grense Jakobselv. Der kunne jeg om vinteren dra med militære beltebiler. Om sommeren reiste jeg med fiskeskøyte langs den gylde kysten ut mot storhavet. Vestover var det bilvei seks mil forbi Neiden til Bugøynfjord. Derfra var det et par mils sjøreise med skøyte til fiskeværret Bugøynes. På disse stedene utgjorde de finskattede en vesentlig del av befolkningen. Innen dette distriktet hadde vi 13 skoler, 5 helsestasjoner og 4 kontordagssteder som skulle betjenes.

Jeg minnes en episode fra Neiden. Kontordagen var slutt, jeg var trekt og gledet meg til å reise hjem. Da kom en kone og ba meg se til hennes syke barn. Hun fulgte meg til et lite småbruk. Barnet hadde et typisk utslett, så diagnosen skarlagensfeber var grei. Så kom hun med et annet barn som hadde øreverk. Det rant materie fra øret. I tur og orden fortsatte hun med barn i synkende alder med halsesyke, brennkopper og infisert bleieeksem. Til slutt viste hun meg sin egen verkefinger. Da våknet min epidemiologiske sans.

Jeg gikk ut i fjøset til kua som hadde jurbetennelse. Behandlingen var grei. Både folk og fe fikk sine doser penicillin og alle var frisknet til ved kontroll på neste kontordag.

Men det var arbeidet ved kontoret i Kirkenes som preget dagliglivet. Der var det alltid hardt kjørt med fullt venteværelse og lange ventetider for pasientene. Det var stor forskjell mellom de krav og forventninger som industribefolkningen og folk ute i landdistriktet hadde til legetjenesten. Begge steder var det tilsynet til febersyke barn som dominerte ønskene om sykebesøk. Men ringte det langt utenfra, kunne jeg regne med at foreldrene hadde tenkt seg vel om, og at lidelsen var noe utenom de vanlige barnesykdommene. Derimot kunne jeg til tider stille klokken etter oppringningene fra industristedene. Engstelige mødre ventet til mannen kom fra kveldsskiftet for å dele sine bekymringer med ham. Mannen syntes vel at han hadde nok med sine egne plager om han ikke også skulle belemres med barnas feber. Så ble det å ringe etter doktor.

Problemet var alltid å rasjonere sin arbeidskraft og prioritere riktig. Forsåvidt var vi i en heldig stilling som hadde sykehus i nærheten. I kritiske tilfeller hadde folk muligheter for å ta direkte kontakt med sykehuset om vi i primærlegetjenesten ikke var tilstede. Det var nok distriktsleger som hadde det vanskeligere i så måte. Jeg fulgte en lang avisdiskusjon fra et øydistrikt i Troms. Legen hadde latt en helse-søster følge et brannskadet barn på transporten til sykehuset. Foreldrene beskyldte legen for tjenesteforsømmelse fordi han ikke personlig var blitt med.

Sent en kveld ble jeg ringt opp fra Bjørnevatn. En mann hadde slått seg i ryggen. I trappen fra kjellerlemmen hadde han sklidd ned et par trinn. Deretter hadde han gått og lagt seg til sengs. Jeg så ingen tvingende grunn til å besøke ham straks, men ga råd om smertestillende midler og ba kona ringe meg neste dag om han ikke var i bedring. Jeg hørte ikke noe fra henne i kontortiden og dro ut på et langt sykebesøk. Da jeg kom hjem, hørte jeg at det hadde vært balade. De hadde fått tak i sykebil og kjørt mannen til sykehus.

En eller annen med god kontakt til lokalpressen hadde fått tak i historien. Den ble neste dag slått opp på første side med svære overskrifter om ansvarsløs distriktslege. Jeg hadde knapt lest avisen da Dagbladets lokale kontakt ringte meg, og fikk ikke summet meg til et skikkelig svar. Derfor kunne Dagbladets lesere glede seg over denne overskriften: «Mann falt og brakk ryggen. Distriktslegen forordnet grøtomsag». Jeg vil få tilføye at min vurdering av skaden var riktig. Ved hjelp av politiet måtte avisen omsider gi meg en unnskyldning. Denne gangen med små typer, som ikke ble referert i noen hovedstadsavis.

Ved disse tider leste jeg i Oslo-avisene om en svikt i legevaktjenesten i en av byens nabokommuner. Overskriften var denne: «Hvem har ansvaret for legetjenesten?» Man skulle ikke tro at dette var i samme landet. Et slikt spørsmål var utenkelig å stille i vår landsdel.

Det hadde vært en redselsnatt i legevakten. Først sykebesøk til en akutt sinnslidende til langt på natt. Så grytidlig vekking for å besøke en familie som fant spebarnet død i vuggen. Det er noe så uendelig trist med krybbedød. Alle er fylt med skyldfølelse og spørsmål om noe kunne ha vært gjort annerledes. Ingen kan gi noen forklaring. «Si aldri nei til å se til et spebarn», innprentet jeg mine turnuskandidater. Det er ingen som med sikkerhet kan si at det lever neste morgen.

På kontoret denne morgenen hadde jeg en intens ulystfølelse. Etter hvert trengte seg inn i min tåkete bevissthet årsaken til mine plager. Ute på gaten stod en anleggsgrabb. Den hadde startvansker og lyden av selvstarteren malte rundt og rundt inne i hodet mitt. Etter en tid kom en hjelpevogn. Mens grabben ble tauet bort, sa jeg til meg selv: «Kanskje du bør se å komme deg bort herfra mens du ennå kan gå for egen maskin».

SOM EN ALKOHOLIKERS HUSTRU

«Den statsansatte distriktslege er som en alkoholikers hustru. Hun kan bli lurt, utnyttet og mishandlet, men holder fast ved sin tilhørighet.»

Slik har jeg fått referert et innlegg av en kollega i diskusjonen om innføring av kommunal helsetjeneste.

På sett og vis kan en si at vi ble lurt. I loven heter det at distriktslegen har plikt til å yte legehjelp i den utstrekning de offentlige legefóretninger tillater det. Virkeligheten som møtte oss var jo den stikk motsatte. Betegnelsen offentlige legefóretninger samlet de oppgaver distriktslegen hadde med å fremme helsen og forebygge sykdom. Det var vel disse oppgavene lovmakerne tenkte å ivareta. Men som eneste lege i distriktet ble det jo publikums krav til legehjelp som bestemte hvordan distriktslegen måtte disponere sin arbeidskraft. Og deres prioritering var klar nok. Helserådets saker ble som regel et fúrabendsarbeid. Hver gang det snakkes om forholdet mellom forebyggende helsearbeid og sykdomsbehandling, må jeg tenke på en vittighetstegning av Storm P.: To herrer møtes. Den ene spør: «Hva mener De om verdenssituasjonen?» Den andre svarer: «Jeg har rusk i øyet».

Distriktslegens arbeidsvilkår var diktert på arbeidsgiverens premisser. I instruksjonen stod det: «Han plikter på forlangende av fylkesmannen eller departementet å overta bestyrelsen av nabodistrikt under ledighet mot godtgjørelse som fastsettes av departementet.» Staten hadde også riset bak speilet med bestemmelsen om karenstid. En distrikts-

lege måtte sitte i tre år i et distrikt før han kunne få tilsvarende ny stilling. Sa han opp stillingen, ville det gå tre år før han kom i betraktning ved ny tilsetning. Dette ble harde vilkår for mange. Under årene med legemangel nordpå var det nok de kolleger som fikk seg en trykk ved å måtte betjene to distrikter i lange tider, eller bli holdt tilbake etter å være innstilt til nytt distrikt.

I årene nordpå ble syketrygdens ytelser gradvis utbygget frem til den obligatoriske trygd for alle. Merarbeidet som fulgte denne utviklingen ble ikke kompensert med ansettelse av flere distriktsleger. Riktignok ble det hvert år bevilget midler til en håndfull nye stillinger. Men landet har mange utkantdistrikter, så det monnet lite.

Finnmark fikk også en lege uten fast distrikt. Han hadde bedre lønnsbetingelser for å farte rundt og tette hullene. Men han ble snart sittende fast.

I et møte som helsedirektøren holdt for de offentlige leger, tok jeg til orde for å doble stillingene i Finnmark-distriktene. Min begrunnelse var enkel. Det ville bli vesentlig forskjell på en legemangel på femti og den på hundre prosent i et distrikt. I virkeligheten var det ikke mange ledige stillinger. Ikke stort flere vakanser enn man måtte regne med i en etat med hyppig skifte av personell. Men fordi det var så få av oss, fikk hvert fravær så stor betydning. Bemanningen av primærlegetjenesten i dette kjempfylket var omtrent femten distriktsleger og halvparten så mange turnuskandidater. Fortsatt tror jeg at staten forsømte seg i

denne tiden. Hadde den bedret distriktslegenes arbeidsforhold i utkantdistriktene, kunne den ha lettet ny-rekrutteringen. Kanskje hadde den også berget distriktslegeordningen, som med sin kontroll over forflytningene nettopp hadde så stor betydning for utkantkommunene.

Etter disse negative betraktningene skal det bli hyggelig å fortelle om alt det givende som knyttet seg til distriktslegestillingen. Det er klart at slike ting som lønn, pensjon og karriere hadde sin betydning for vår tilhørighet. Vi visste jo at om vi oppførte oss ordentlig, ville vi før eller senere få distrikter med lettere arbeidsforhold. Omtrent som prestene i gamle dager ble forflyttet fra de magre til de fete soknekall. Men kanskje viktigere enn det karrieremessige var den posisjon og autoritet vi fikk ute i lokalsamfunnene. Som distriktsleger satt vi som formidlere av alle helsetjenester vårt velsferdssamfunn etter hvert kunne tilby. Og som helserådets ordfører kunne vi legge oss opp i alle saker som hadde med helse å gjøre, og få innflytelse på kommunens helsepolitikk.

Jeg bør vel være litt forsiktig med å uttale meg på mine kollegers vegne. Men mitt inntrykk var at distriktslegene ble svært standsbevisste. Kanskje følte de seg samtidig både som samfunnets og pasientenes tjener. Jeg tror en slik holdning ble kraftig understøttet av helsedirektør Karl Evang. Han var jo en fantastisk inspirerende personlighet. I tur og orden fikk vi dekket reiseomkostninger til de årlige møter i Helsedirektoratet. Der fikk vi innføring i alle aktuelle saker innen hygiene og sosialmedisin, og innblikk i de store vyer om den fremtidige utvikling. Alle forlot beriket møtet for å vende tilbake til dagliglivets strevsomme tredemølle.

Vår faste tilknytning til Helsedirektoratet bidro kanskje til å fjerne oss fra Den norske lægeforening. Det var vel den som kunne ha øvet press på staten. Men det var ikke så lett for en offentlig ansatt distriktslege å finne seg til rette i sin fagforening i denne tiden. Lægeforeningens syn på primærlegetjenesten var dominert av økonomisk-liberalistiske idéer. Alle tiltak som kunne oppfattes som en offentlig styring av privatlegens praksis, ble avvist. Selv en slik selvfølgelig samfunnsoppgave som å administrere legevakttjenesten, skulle ivaretas av privatpraktiserende leger. En distriktslege hadde naturligvis ikke råd til å lønne hjelp på heldøgnbasis. Det ble derfor våre lojale ektefeller som fikk jobben med å ta imot beskjeder og berolige frustrerte pasienter mens vi var ute. I Sør-Varanger anskaffet jeg en automatisk telefonsvarer. Straks fikk jeg kritikk av politimesteren som mente å ha krav på å vite hvor jeg til enhver tid befant meg. Det var lett nok for han å kritisere, som hadde fem statslønnete menn til å betjene vekten for seg.

Da jeg arbeidet i nær kontakt med folketannrøkten, var det lett å se de fordeler dette systemet bød på for arbeidstakerne. De ble bydd gode lokaler, moderne utstyr og beman-

ning tilpasset behovet. Unge tannleger ble dengang beordret til tjenesten. Jeg hadde vanskelig for å synes noe synd på dem, der de kom til slike veldekkete bord. Men snakk om fastlønnsordninger for legepraksis var vel noe av det verste man på den tiden kunne presentere for Den norske lægeforening.

Staten var raus med å gi permisjon til kurser og utdannelsesstillinger når vi selv kunne ordne med vikarer. Et år var jeg assistentlege ved Helsedirektoratets hygienekontor. Det var en fornøyelse å kunne øke sine kunnskaper på denne måten, under veiledning av en slik behagelig og inspirerende sjef som Fredrik Mellbye. Vi var en del distriktsleger der, ansatte som assistenter eller konsulenter i de forskjellige avdelingene i direktoratet. I spisepausene samlet Karl Evang oss på sitt kontor. Der tok han opp aktuelle helsepolitiske spørsmål til diskusjon, og jeg kunne merke at han brukte vår erfaring fra arbeid i marken ved utforming av sine standpunkter. Jeg er ikke sikker på om min erindring er korrekt, det har forsåvidt mindre betydning. Men jeg synes å huske at han sa: «Du skal ikke forlate noe spørsmål eller problem – samme hvor provoserende det virker – uten å se om du kan få en positiv vri ut av det». I mine beste stunder har jeg prøvd å etterleve disse visdomsord.

I Kirkenes ble jeg venner med en entusiastisk gymnastikklærer. Jeg hadde hjulpet ham med å få reparert et dusjanlegg han hadde slitt med i mange år. Jeg skrev et lite brev til skolestyret og fortalte at folk flest regnet kroppsvask etter fysiske anstrengelser som en vanlig form for renslighet. Deretter ba jeg skolestyret vurdere om det var i overensstemmelse med skolens formålsparagraf å gi elevene en oppdragelse i strid med folks renslighetssans.

Vi hadde planer om å legge opp et systematisk treningsprogram for styrking av rygg- og skuldermuskulatur hos elevene. Det skulle vært interessant i ettertid å se om en slik trening i skolealderen kunne hatt noen virkning til å forebygge belastningsskader. Men dessverre ble læreren syk og måtte ut av arbeidet før vi fikk satt våre planer ut i livet.

Det var på de lange bilturene opp gjennom Pasvik at jeg fikk ro til å planlegge mitt arbeid. Da kunne ingen nå meg på en stund, og tankene kom strømmende på. Men det var noe rart med disse tankene. Det ble med de som med veistrekningene; de kom inn i synsfeltet, fylte sinnet for et øyeblikk og forsvant bakover uten å etterlate seg noe spor. Jeg utviklet derfor en teknikk med å notere stikkord på en skriveblokk på setet ved siden av meg.

Det var på en slik tur at jeg fikk tanken om å lage en oversikt over de sykdommer jeg møtte i min praksis. Jeg hadde fått tak i et internasjonalt register over sykdomsdiagnoser ved sykehusinnleggelser. Før det hele kokte bort i problemer med skifte av turnuskandidat, kom jeg så langt

at jeg tilpasset registeret til de diagnoser vi møtte i almenpraksis. Overført til hullkort kunne jeg senere sortere ut hvor mange tilfeller av de forskjellige sykdommer jeg behandlet i et visst tidsrom.

Men kanskje var det hele en dagdrøm. Det er noe så deilig utfordrende med en dagdrøm. Den fanges av synsfeltet, fyller sinnet for en stund og forlater det like sporløst som de milelange strekninger i Pasvik.

ILDSJELER I SVUNNEN TID

Hvert år måtte distriktslegen lage en medisinalberetning. Den inneholdt forskjellige statistiske oppgaver over helsepersonell, behandlingsplasser, medisinalutvalg o.l. Men den hadde også et kapittel som het: «Om sunnhetstilstanden og de hygieniske forhold.» Der kunne distriktslegen øse av det intime kjennskap han fikk til de lokale forhold ved besøk i de tusen hjem.

Anders Forsdahl har samlet utvalgte utdrag av medisinalberetningene fra Sør-Varanger i årene fra 1869 til 1975. Før han ble knyttet til Institutt for samfunnsmedisin ved Universitetet i Tromsø, var han selv en tid distriktslege i Sør-Varanger.

I forordet til samlingen sier han:

«Mange distriktsleger benyttet også anledningen til å gi en mer sammenhengende beskrivelse av et medisinsk, hygienisk eller sosialt problem i distriktet, og det hendte også at enkelte ga en mer generell omtale av folks liv og levnet.

Selvsagt er ikke alle medisinalberetninger like gode, og det kunne vel hende at man enkelte ganger fikk et klarere bilde av distriktslegens egen sosiale bakgrunn enn årsaken til befolkningens armod og kummerlige kår. Men det vell av opplysninger som er samlet i disse beretningene, gir likevel et godt bilde av befolkningens levevilkår rundt om i hele vårt land, og beretningene representerer et enestående kildemateriale på flere områder.»

Samlingen har også utdrag av mine medisinalberetninger fra årene der oppe. Jeg var mye opptatt av den dårlige boligstandard i brakkene fra den første gjenreisningstiden, og problemene med å få de fjernet. Ellers hadde jeg mye positivt å berette om utbyggingen av sykehustjenesten og ordningen med ambulerende legespesialister. Det er interessant for meg å lese hvordan jeg beskrev forholdene den gang jeg var midt oppe i de:

«Det er fortsatt et skrikende motsetningsforhold mellom de tjenester vi kan by våre pasienter med sinnssykdommer og de vi yter ved legemlige sykdommer av tilsvarende alvorlighet. Innesperring i isolater på ubestemt tid i påvente av plass ved psykiatrisk avdeling for pasienter med behandlingstreng-

ende akutte sinnslidelser, mener jeg både er en dårlig og en uverdigg behandling.

Når jeg ser hvor effektiv hjelp et relativt kortvarig opphold ved Tromsø sykehus psykiatrisk avdeling gir, finner jeg det urimelig at ikke behovet for de akutte psykosier er bedre dekket. Å finne forpleiningssteder for de kronisk sinnslidende byr på store vanskeligheter, særlig fordi en naturlig overflytting fra privatpleie til asyl ettersom pasientens tilstand gjør det nødvendig, er hindret av plassmangelen, men også fordi forpleiningsgodtgjørelsen som ytes er urimelig lav i forhold til nåtidens leveomkostninger.»

Andreas Bredal Wessel er den ruvende skikkelsen blant distriktslegene i Sør-Varanger. Han tiltrådte i 1886 og gikk av for aldersgrensen i 1927. I medisinalberetningene skildrer han de fattigslige og hårde levevilkår som ga grobunn for epidemiske sykdommer, slik som den lusebårne tilbakefallsfeber og turberkulose. Han beskriver meget engasjert problemene ved oppstartingen av grube-driften, der lite eller intet ble gjort for å legge forholdene til rette for de tilflyttende arbeiderne. Om nødsåret 1904 skriver han:

«Det foregaaende Aars mislykkede Fiske og det ringe Udbyttet af Høsten, der ogsaa yderligere formindskedes ved en voldsom Indvandring av Lemæn, bevirkede, at allerede ved Nytaarstid var Forraadene for Mange sluppet op. Der intraadte almindelig Nød. Paa de blege magre Ansigter kunde man se, hvorledes hungeren pinte Befolkningen. Enkelte steder udbrød Skjærbug og mange Kreaturer døde av Sult. Det offentlige Fattigvæsenet stod magtesløs, Kommunekassen var Tom, og kredit negtedes. Ved offentlig opaab om Hjælp inkom fra det øvrige Land saa rigelige Gaver, at den værste Nød ble afhjulpen.»

Men denne hjelpen skjedde ikke uten en dramatisk strid. Foranledningen var at innbyggerne i Jarfjord hadde sendt et bønneskriv til amtmannen om en sekk mel. Skrevet ble oversendt til bygdas autoriteter, ordfører og fattigforstander. Men der fikk folket ingen støtte. Tvert imot ble det vist til befolkningens dovenskap og likegyldighet med å samle seg forråd i gode år. Da aksjonerte distriktslegen og hans hustru Ellisif Wessel med et opprop i avisene sørpå, og med en dirkete henvendelse til fylkets stortingsrepresentant, Adam Egede Nissen. Dermed stod de midt oppe i en hektisk politisk strid. Beretningen om den er skildret i Dag Skogheims bok om Ellisif Wessel.

Dr. Wessel peker i en av sine beretninger på de viktigste dødsårsakene. Etter å ha skildret tuberkulosens herjinger, sier han: «Den anden viktigste dødsårsak i alderen 20–40 aar, delvis ogsaa i 50-aars alderen, er ulykkestilfælde, hvorpaa forrige aar har vært mer end almindelig rigt. 19 mænd er i det hele omkommet ved ulykkestilfælde, derav ikke mindre end 15 ved bedriftsulykke i A/S Syvarangers bedrift.»

Skogfoss i Pasvik.

Foto: Einar Wessel

Etter en opplisting av de forskjellige ulykker sies det:

«Af disse er bare de 3 sidstnævnte, som kan henregnes til tilfældige og uforudseelige ulykker. Alle de andre maa i større eller mindre grad tilskrives uvorre drift, mangelfuld instruktion av arbeiderne eller likefrem overtrædelse av lov og paa-bud. At hele 3 mand er bragt av dage ved stenras i pallerne, bare fordi de ledende ikke har paa-seet overholdt de gjentagne gange givne paalæg om, at al løsthengende sten og berg maa nedbrytes, før arbeiderne sættes til at arbeide der, er jo en opvækkende skandale, men man har ikke set noget til, at et personskifte i den underordnede ledelse har funnet sted av den grund. Overledelsen faar da bære ansvaret.»

Hverken arbeidstilsyn, politi eller domstol hadde makt til å påse at fabrikktilsynets pålegg ble overholdt. Dertil var lovgivningen for svak. I protest frasa han seg derfor sitt verv i tilsynet. Noen proforma virksomhet ville han ikke være med på, sa dr. Wessel, denne uredde mannen som i fullt monn utnyttet sin stilling for å hjelpe distriktets befolkning.

Med undring leste jeg boken om Ellisif Wessel. Hun må ha vært en ualminnelig sterk personlighet og et begavet menneske. Fotografering var en av hennes interesser. Ved å følge mannen på tjenestereiser og i sykebesøk, fikk hun god anledning til å gjengi utsøkte motiver fra naturen og det spesielle folkelivet, som hun var så opptatt av. Noen av hen-

nes fotografier fra Pasvikdalen henger fortsatt i administrasjonsbygningen til A/S Sydvaranger.

I boken om Ellisif Wessel har Dag Skogheim gjengitt flere av hennes bilder fra Petsamo og Boris Gleb.

Det var nødsårene og de inntrykk hun fikk ved besøkene i fiskernes og småbrukernes hjem som ga støtet til hennes sosiale engasjement. Dette ble ytterligere styrket da grubedriften tok til. På kort tid vokste det frem et industriarbeiderproletariat som levde under elendige boligforhold. Hun ble grepet av fortellingene om de blodige massakre ved oppstandene i marine og hær i Russland i 1905, og lærte seg russisk for å kunne oversette beretningene til norsk. Da arbeiderne organiserte seg og dannet fagforeningen «Nordens klippe», ble Ellisif Wessel valgt til foreningens kasserer og sekretær. Hun ble derved stående midt oppe i en rekke av de dramatiske begivenheter som fant sted i årene fremover.

I 1918 var det en stor militærnekteraksjon i Kirkenes. Finske og svenske arbeidere ble utvist, og regjeringen sendte tropper og marine dit opp. Ellisif Wessel tok i denne tiden imot flyktninger fra borgerkrigen i Finland.

I 1929 var det storstreik ved bedriften. De streikende arbeiderne ble senere utelukket fra nytt arbeid i grubene. Etter noen år var situasjonen så prekær for de arbeidsløse at de besluttet å ta maten der den fantes. Vapnede soldater og statspoliti ble beordret til Kirkenes, og opprørsloven ble lest

Passering av stryk i Pasvikelven.

Foto: Ellisif Wessel

fra trappen til bakerbutikken. Etter at de aksjonerende var arrestert, møtte Ellisif Wessel opp hos bakeren og betalte for de tap han hadde hatt.

I hovedstadspresen ble hun best kjent gjennom et skandaleoppslag. Foranledningen var et mord på en fabrikkeier. I en artikkel i Sosialdemokraten ble fabrikkeieren skildret som den dyktige og driftige forretningsmann som ingen uvenn hadde. Dette tente Ellisif Wessel. I en indignert artikkel med tittelen «Utidig lojalitet» skrev hun bl.a.: «La handlingen være ret eller vrang – vor oppgave er ved tilfælder som dette ikke at istømme de almindelige forskrækkede og forvirrede borgerhyl, men at kaste fuldt lys over grunden til at sådanne tildragelser kan forekomme, at vise hvordan de er den nødvendige frukt og følge av det blod- og tyvesystem vi for øieblikket trækkes med.»

Artikkelen utløste en storm av raseri og forbitrelse. Aftenposten mente hun var så blodtørstig at hun med velbehag ville nyte synet av menneskeslakterier. Morgenbladet kalte henne en morderengel.

Jeg har en personlig bakgrunn for min interesse for Ellisif Wessel. Hun var nemlig min mors kusine. I vår solide, borgerlige familie var hun naturligvis l'enfant terrible.

I Kirkenes fikk jeg besøk av min onkel. Han ville se til sin kusines gravsted. På kirkegården var han uheldig, snublet i en kantsten og slo kneet. Han kom hinkende tilbake. «Et troll det var hun jo hele sitt liv», var hans kommentar mens han gned sitt ømme kne.

FORFØLGELSESRITT TIL SØPPELDYNGA

Det ble mere ro over feltet da jeg kom til Narvik. Stadslegen var ansatt i heldagsstilling uten adgang til privat praksis. «Du er blitt så snill etter at du fikk den nye jobben», sa Grete, dengang 9 år.

En av de første oppgavene jeg fikk var å gå gjennom tuberkuloseregisteret. Det skulle opprettes et sentralt dataregister, og det ville ha med de opplysninger som helserådene hadde samlet opp gjennom årene. Det ble en opprulling av mange triste skjebner. Jeg leste om menn som i ungdomsårene fikk pleuritt, deretter lungetuberkulose som ble behandlet med blåsing. Senere fikk de tilbakefall og ny behandling med fjerning av mange ribben for å få lungen til å falle sammen. Nye tilbakefall, tvangsisolering, alkoholisme og kriminalitet kunne følge i kjølvannet. Det var hele familier som kunne bli rammet og barn som ble krøplinger etter tuberkulose i ryggvirvlene.

I forbindelse med planer om bygging av nytt pleiehjem, fikk jeg tid til en undersøkelse av de gamles behov for pleie. Jeg brukte et arbeid av professor Axel Strøm som mønster. Undersøkelsen ble godt mottatt av sosialsjefen.

Det var fint å komme til en kommune med bedre økonomi. Jeg fikk igjennom en bevilgning til nybygg av lokaler for helsestasjon og skolehelsearbeidet. En interessert lærer utlyste en tegnekonkurranse for utsmykningen. Det ble

mange fine barnetegninger som vi monterte på isoporplater. Det var deilig å arbeide i så ordnete og vakre lokaler.

Jørgen var Narviks by-original. Han hadde jobb som gatefeier, var alltid i godt humør med en vennlig replikk til alle. En dag stanset en bilturist og spurte om veien til sykehuset. «Du kjører bort gata her,» sa Jørgen, «så tar du til venstre og kjører til du kommer til et nytt gatekryss. Men da har du kjørt for langt. Så da må du snu og ta første vei til venstre.

Jeg ble godt kjent med Jørgen fordi jeg var bedriftslege for kommunens renovasjonsarbeidere. Arbeidskollegene ville ha ham bort. De syntes ikke Jørgen var fin nok og litt for enkel i tankegangen. Alle yrkesutøvere har øyensynlig sin standsfølelse.

Byen hadde en elendig søppelfylling. Der ble det brent papir og annet avfall så den sure røyken bredde seg inn over boligstrøkene. De ble også invadert av rotter.

Derimot hadde byen vært så heldig å hatt en fremragende arkitekt som bygningssjef. Etter å ha forlatt byen ble han litt av en motearkitekt, og fikk etter hvert i oppdrag å tegne alle monumentalbyggene i byen.

Jeg laget en film som jeg kalte «Bybilledet». Den viste en turist som gjenga sine inntrykk fra byen på sin tegneblokk. Fra en utsiktspost ved toppen av fjellheisen kunne hun i kikkerten betrakte alle de fine byggverkene. Det var freds kapellet, svømmehallen, svenskekirken og også malmkaiaen, som var et dekorativt motiv i bybildet. I en runde nede i byen var hun uheldig og mistet tegneblokken som havnet i en papirkurv. Da hun skjønte at renovasjonsbilen kjørte bort med avfallet, ble det et lite forfølgelsesritt som endte på søppeldynga. Der fikk hun oppleve både den ukontrollerte avfallsbrenningen og rottene som myldret i søppelet.

Denne filmen hadde premiere på en festforestilling der hele bystyret var samlet.

Lise ordnet seg med et lite verksted der hun drev med tekstiltrykk. En tid var hun opptatt av motiver fra de gamle helleristningene. På andre siden av Ofotfjorden var det et felt med ristninger av dyrefigurer. De var ikke så enkle å oppdage for fremmede, så vi tok med oss et malingspann for å streke opp konturene. Da vi kom til et punkt der vi måtte velge mellom to streker, fikk vi kalde føtter. Kanskje drev vi med noe ulovlig. Vi tok kontakt med konservator Povel Simonsen ved Tromsø museum. Vi kjente ham fra før, og han var elskverdig og tok en tur nedover. Han fortsatte oppmalingen, og jeg bemerket at han trakk en suveren strek over det vanskelige punktet. «Det er fordelen ved å være en autoritet», sa han med et lite smil.

Det ble tid til mere filming. Lise var interessert i alt arbeid med tekstiler. Hun fikk høre om en spesiell vevetek-

nikk som de fra gammelt av drev med oppe i Manndalen, en sidedal til Lyngfjorden. Der vevet de «grener», et åklede som samene brukte som ullteppe eller til isolasjon på teltveggene. Veveteknikken måtte stamme fra en tid da veven ble montert i friluft og spent opp mellom trærne. Vi dro opp i Manndalen, spurte oss frem og ble vel mottatt av en familie som behersket teknikken, og hadde grenvevingen som binæring til småbruket. Det undret meg mangel på gang å oppleve hvordan Lise, født og oppvokst i København, kunne få så god kontakt med jevne mennesker på vår landsbygd. En del av forklaringen lå nok i hennes interesse for all slags håndverk. Her fikk hun mannen til å montere en ny oppsetning av veven midt i rommet. Da kunne jeg ta bilder av kona gjennom renningen mens hun gikk frem og tilbake og slo inn trådene. Bestemor satte seg ved rokken og spant garn for at vi kunne få flere variasjoner inn i bildesekvensene. I denne familien møtte vi en ny side av samekulturen. Mens flyttsamene var selvbevisste og stolte av sin herkomst, prøvde denne familien best mulig å skjule sin avstamning. Det var nok en holdning kystsamene hadde vent seg til etter lang tids diskriminering.

I min lovprisning av Nord-Norgesnaturen har jeg ennå ikke nevnt midnattsolen. Som oftest har den virket kald og fjern for meg, med en irriterende tendens til å bli liggende rett over radiatorknappen når jeg var ute på nattlige sykebesøk. Men her fra Narvik har jeg et virkelig varmt minne. Vi startet hjemmefra hele familien. Gikk gjennom byen og oppover i bjerkelia til vi kom opp på de bare lynggrabbene. Her hadde solen hetet opp bakken, så vi ble helt omsluttet av duften av mose og lyng. I horisonten hvilte solen, stor og varm, på vannspeilet nå ved midnattstid, og bakken ble gyllenfarget i solskinn.

Dette med lysets virkning på menneskesinnet fikk vi tydelig demonstrert i tiden nordpå. En sorenskriver kom i krammel med flyttsamene. Han hadde lagt et rettsmøte til den tiden da samene var opptatt med høstflyttingen. Samene mente sorenskriveren hadde valgt tid og sted etter sin egen interesse for harejakt. Det ene ordet tok det andre til det endte med gjensidige injuriersøksmål ved midtvinters-tid. Men så kom solen tilbake. Den varmet sinnene så alle fornærmelser ble glemt. Ellers tror jeg ikke mørketiden var det verste for søringene, men det at de aldri kunne regne med sommervarmen. Den kunne komme plutselig og voldsomt med sol hele døgnet. Men når det regnet og blåste, ble det straks surt og kjølig. En kollega som jeg traff noen år senere, sa det slik: «Før tok vi været slik det kom og gledet oss over de uventete godværsperiodene. Men nå, etter at vi fikk TV, er det ikke til å holde ut å se varme og solskinn over Sør-Norge mens vi må ta på ullskjerf og lovotter for å begi oss ut i ruskeværet.»

Det lakket mot slutten av vår Nord-Norges-tilværelse. Det hadde liksom helt fra begynnelsen av vært meningen at

Helleristning ved Ofotfjorden.

oppholdet der skulle være midlertidig. Vi hadde jo våre gamle foreldre sydpå og reisen dit var både lang, besværlig og kostbar. Den viktigste grunn til å flytte sydover var kanskje ønsket om å være nær barna under deres videre utdanning.

Vi dro, beriket av opplevelser som bare Nord-Norge kunne by på.

EPILOG VED RYDDING I BOKHYLLEN

Etter mange års virke har det samlet seg litt av hvert i bokhyllen. Det er småskrifter, offentlige utredninger, stortingsproposisjoner og kopier av foredrag. Tilsammen et vell av opplysninger som jeg kunne øse av ved mine saksforberedelser. Nå måtte jeg lage et system så min etterfølger kunne finn frem i saksområdene. Jeg forsøkte meg med en slags kronologisk orden etter livets forskjellige faser. Begynnelsen ble litt dyster med veiledning i prevensjon og lov om svangerskapsavbrudd. Slutten temmelig makaber med forskrifter om utfylling av dødsattest og veiledning i utføring av liksyn. Mellom disse ytterpunkter ble samlingen en slags kavalkade over livets påkjenninger og de forsøk som blir gjort for å mildne disse. Blant skriftene med emner om spebarnsalderen plasserte jeg forskriftene om helsestasjonsarbeidet. I helsestasjonene tror jeg vi har det viktigste instrument for en positiv påvirkning av folks vaner. Dette gjelder ikke bare de rent helsemessige forhold. Ved å samle foreldrene i grupper kan man gjennom samtale ta opp de problemområder det er vanlig å møte på barnas forskjellige alderstrinn, og foreldrene kan bli kjent med de medisinske og sosiale hjelpeordninger. Nye aldersgrupper kan trekkes inn, med helseundersøkelse og veiledning. Mens jeg bladde i instruks for helsesøster, tenkte jeg på hvor heldig jeg var som hadde hatt så mange interesserte og handlekraftige, og samtidig myke kvinner som nærmeste medarbeidere.

Vaksinasjonsprogrammene ble også plassert i denne gruppen. Poliovaksinen ser jeg som en av de største bragdene i den forebyggende medisin. I min tid som kandidatlege opplevde jeg dramatikken ved en polioepidemi. Fra time til time kunne vi følge hvordan lammelsene åt seg inn fra periferien mot de sentrale deler av muskulaturen. Når de nådde åndedrettsmuskulene, måtte vi legge pasienten i jernlunge. De klassiske epidemier hører jo fortiden til hos oss. Men i begynnelsen av 70-årene var det en viss aktivitet. Kolera hadde beveget seg fra det fjerne Østen og nådd Midelhavslandene. På et badhotell nær København ble det diagnostisert et tilfelle av kopper hos en gjest fra et asiatisk land. Det hadde samtidig vært en faglig kongress på dette hotellet, deriblant noen deltakere fra Porsgrunn. De ble isolert i inkubasjonstiden. Midt oppe i dette oppstyret ble jeg en kveld oppringt fra tollvesenet. Det var kommet en gresk båt inn på havnen og ankret opp med det gule karanteneflagget på mastetoppen. Jeg måtte bli med ut for å se hva dette var for noe. Jeg var spent, og litt uhyggelig var det i mørket og regnværet å klatre opp taustigen som hang loddrett ned langs skipssiden. Kapteinen snakket dårlig engelsk,

så samtalen gikk heller tregt. Etter at han hadde benektet en rekke karakteristiske symptomer, spurte jeg hvorfor han hadde heist karanteneflagget. «Jeg pleier å gjøre det når jeg skal ha tak i doktor», svarte han.

Miljøforurensninger og helseskader fikk nesten en hel hylle for seg selv. Jeg var engang på en miljøhygiene-kongress i Mexico City. På bussen fra hotellet ble jeg sittende ved siden av en amerikaner. Etter å ha kikket på navneskiltet mitt, fortalte han at han hadde lest mange fagartikler signert Swensen. I all beskjedenhet måtte jeg jo gjøre oppmerksom på at navnet ikke var noen sjeldenhet i Norden. Selv var han professor i zoologi, og hadde forsket på virkningen av kvikksølvforurensning på organismer i vann. Han ble ved å spørre om hva jeg hadde laget. Jeg fortalte da at jeg hadde samlet og fått analysert endel blodprøver av folk som i lengre tid hadde spist fisk med høyt kvikksølvinnhold. «Den artikkelen har jeg lest,» sa han. Jeg trodde det bare var av elskverdighet, men i samtalen løp fortalte han at han hadde flere skandinaviske studenter på universitetet. De oversatte artikler som interesserte ham fra de nordiske tidsskrifter. – Så ble det da litt vitenskap på meg allikevel.

Helsepolitikk var også et svært emne. «Behovet for helsetjenester vil alltid være større enn tilbudet» stod det i en utredning. En kommunepolitiker sa det på en annen måte: «Før hadde vi distriktslege her i bygda. Vi visste hvor han kunne treffes, selv om det kunne gå en stund før han kom hjem fra sykebesøk. Nå har vi et helsesenter med flere leger. Går jeg dit, blir jeg satt opp på venteliste. På veien hjem kan jeg møte en doktor trillende på en barnevogn.»

I distriktene nordpå der jeg har arbeidet, er det nå gjennomgående 3-4 ganger så mange primærleger. Jeg unner av fullt hjerte mine kolleger å få ordnete arbeidsforhold. Legetjenesten er også utvilsomt blitt mye bedre. Men hva med helsetjenesten? Følger vår helsepolitikk slagordet «mere helse for hver krone», eller blir den dirigert av de sterke pressgrupper i ventekøene for kurative tjenester?

Til slutt ble jeg sittende igjen med Sundhetsloven fra 1860 og instruks for distriktslegen. Begge har samme formulering for den offentlige leges arbeidsoppgave; «Distriktslegen skal som helserådets ordfører ha sin oppmerksomhet henvendt på stedets sunnhetstilstand og de forhold som har innflytelse på denne.»

Det kan være mye å diskutere, både om mandatet og den måten det ble oppfylt på. Men én ting er sikkert. – Noen kjedelig jobb har det ikke vært.

Linoleumstikk: Enno Brokke

Enkelt, sikkert og nære pasienten.

Prøv selv!

Fyll i kupongen, gå til vår hjemmeside www.hemocue.no
eller ring oss på tlf 61 31 40 50.

Ja takk,

- ☐ Jeg vil prøve HemoCue Glucose 201 (inkl. 50 kyvetter) en måned uten kostnad.
- ☐ Kontakt meg!
- ☐ Send mer informasjon!

Navn _____

Stilling _____

Arbeidssted _____

Adresse _____

Postnummer _____

Postadresse _____

Tlf _____ Faks _____

E-post _____

Labkvalitet i hånden

Den nye HemoCue® Glucose 201 gir deg eksakte blodsukkerverdier av høy laboratorie kvalitet. Akkurat som du venter deg av et HemoCue-system. Likevel er den så liten at den ligger bekvemt i hånden. Du tar enkelt med deg Glucose 201 hvor du vil.

La ikke det lille formatet lure deg. HemoCue Glucose 201 har like høy nøyaktighet og presisjon som Klinisk kjemisk laboratorium. HemoCue omtales i NSAM's handlingsprogram for diabetes som det pasientnære alternativ ved diagnostisering.

HemoCue Glucose 201. En stor nyhet i lite format.

Hjelpemiddel ved mildt urinveisbesvær

De aktive virkestoffene i **Uvacin** kommer fra melbærblad og løvetann. Melbærbladene har en antiseptisk effekt og løvetann virker mildt diuretisk, noe som har vist å ha en gunstig effekt ved urinveisbesvær.

Dokumentert, forebyggende effekt*

Dosering: 2-3 tabletter inntil 3 ganger daglig

Hva er et naturlegemiddel?

- Må være godkjent av Statens legemiddelkontroll (SLK)
- Er et legemiddel til egenbehandling av lettere sykdomstilstander
- Skal inneholde reseptfrie stoffer og droger
- Skal være velkjent og velprøvet
- Skal ha 40 års dokumentasjon på bruk fra Europa og/eller Nord-Amerika

*Larsson B. et al. Prophylactic effect of Uva-E in Women with Recurrent Cystitis. Current Therapeutic Research, s 441-443, Vol 53, No 4, April 1993

CEDERROTH

Pharbio

Pb. 23, 3164 Revetal - Tlf.: 33 06 47 00, Fax: 33 06 47 01

Uvacin -reseptfritt naturlegemiddel